Toelating gesloten verpakking 03/39
Afgiftekantoor GENT X

BELGIË · BELGIQUE
P.B.
9000 GENT X
3/5493

Vakblad voor theatertechniek en scenografie
Met BASTT info

PROscenium

udelostraat 29
9000 Gent
emaandelijks
rgang 4
i 2000

Leven in de Opera "Reflets" (De Munt, 1950)

Akoestiek Theaterzaal Vooruit, Gent

Benoît Dugardyn "Wozzeck" (Staatstheater Braunschweig)

15

...én UHF kwaliteit voor VHF prijzen!

De populaire Evolution serie, die wij recent introduceerden, is een waar succes gebleken. Topkwaliteit zoals u reeds vele jaren van Sennheiser kent, tegen uitermate scherpe prijzen. Hieraan hebben wij nu een unieke lijn toegevoegd, de Evolution wireless Series. **Draadloze microfoons van absolute topkwaliteit.**

- UHF op officiële frequenties te gebruiken
- Hoogwaardige "Full Metal" behuizing staat garant voor optimale duurzaamheid
- Handheld, bodypack en plug-on zenders bieden u maximale bewegingsvrijheid
- Sets met stationaire en portable (ENG) ontvangers
- Compleet In Ear Monitoring systeem verkrijgbaar voor slechts Bfr 27350,- / fl 1475.- excl. BTW
- Complete gitaarsystemen en 3 keuze mogelijkheden van de microfoon

SENNHEISER

evolution
The Microphone Series

Sennheiser Belux bvba, Industrie Asse 3, n° 11, bus 51, 1731 Zellik, Tel: +32(0)2/466 44 10, Fax: +32(0)2/466 49 20
Sennheiser Nederland BV, Televisieweg 62, 1322 AM Almere, Postbus 50050, 1305 AB, Tel: +31(0)36 535 84 44, Fax: +31(0)5358499

Vakblad voor theatertechniek en scenografie
In samenwerking met de BASTT

BASTT
oistat

Commissie Publicatie
Rose Werckx

Nr 15 juni 2000
Driemaandelijks
jaargang 4

PROSCENIUM is een uitgave van

Making Magazines

B.I.C/MAKING MAGAZINES
Baudelostraat 29
B-9000 Gent
tel. 09 233 84 63
fax 09 233 80 87

Redactie
Rose Werckx
Azalealaan 30
B-1030 Brussel
tel. 02 215 08 52
fax 02 241 44 76
e-mail bastt@skynet.be
< http://users.skynet.be/bastt

Werkten mee aan dit nummer
Jacques Berwouts, Luc Dhooghe, Coen Jongsma, Ivo Kersmaekers, Eric Van Droogenbroeck, David Vanparrys, Rose Werckx, Tanya de Roey

Advertenties
MAKING MAGAZINES
Inge De Ridder
tel. 09 233 84 63
fax 09 233 80 87

Secretariaat en abonnementen
Anja Staelens

Vormgeving
MAKING MAGAZINES
Yves Peters, Patrick Cattoir, An Meire

Coverfoto
Thomas Ammerpohl

Druk
Sintjoris › Nevele

Prijs per nummer 200 BEF
Abonnement België (4 nrs.) 700 BEF
Bank 068-2148521-95
Andere landen 1 000 BEF
Nederland *f* 45
ABN-Amro 46.12.48.913

Teksten, foto's en illustraties mogen enkel worden overgenomen mits voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Verantwoordelijk uitgever
Jacques Berwouts
Kunstenaarsstraat 100
B-9040 Gent

Het volgende nummer verschijnt in september

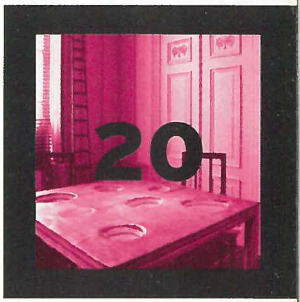

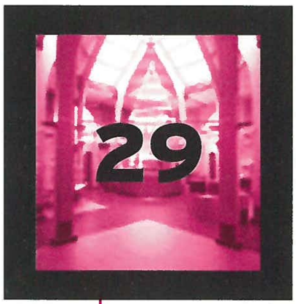

6 theatertechniek

Akoestiek? Daar moet je niet alleen oren naar hebben.

De akoestiek is maar al te vaak het stiefkind bij het bouwen of verbouwen van theater- of concertzalen. Ten onrechte, zo verklaart akoesticus Vincent Spruytte

14 scenografie

De essentie van het theaterbeeld bij Benoît Dugardyn

Bepaalde scenografische modellen verbeteren de klankweergave en het contact met het publiek, én bevorderen de interpretatie en de beleving van zowel de acteurs als de toeschouwers

20 tentoonstellingen

"Een huis als een leven" - Amsterdam.

"Kurt Schwitters" - Amsterdam.

"Leven in de Opera" - Brussel.

28 opleidingen

Lichtdag in Gent werd groot succes, schrijf nu in voor de klankdag in Mol op 13 september

verder

3 Varia
4 Varia
29 De nieuwe Bastt-agenda est arrivé!

MAX – the monitor that's a joker.

If you think d&b's MAX is a monitor with remarkable punch, clear balanced sound and excellent feedback response, you'd be perfectly right: the horn throat and diaphragm geometry together create a mid/high horn with a conical dispersion of 60° which efficiently generates a remarkable vocal presence. But there's more – besides its design function, the coaxial 2-way 15"/2", extremely compact MAX cabinet is just as happy performing as a downfill in an arrayed C4 System or playing the role of a small PA linked to a C7-SUB subwoofer. So you see, the MAX is your joker with the power of an ace. We'll be happy to demonstrate just how powerful a winner it is.

AMPTEC
stage & studio technology

Helstraat 25
3500 Hasselt
BELGIUM

Tel.+32-11-28 14 58
Fax+32-11-28 14 59
www.amptec.be
e-mail: sales@amptec.be

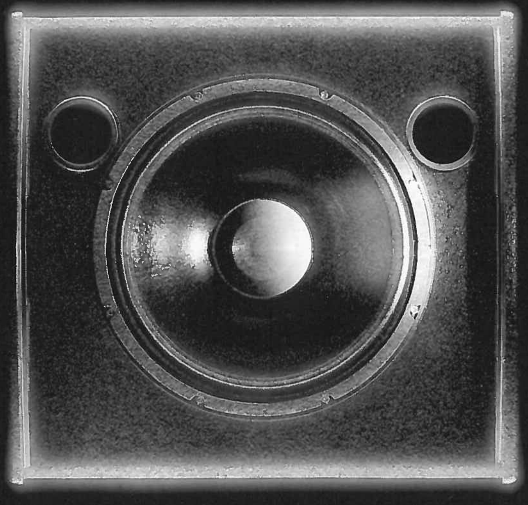

d&b audiotechnik

"Ik hou niet van ...".

Nog tot 15 oktober 2000 kan je in het Paleis 2 op de Heizel naar de tentoonstelling met de bijzondere titel *Ik hou niet van cultuur*.
Ook de vorm is belangrijk. Op deze tentoonstelling wandel je namelijk letterlijk door de geschiedenis van de vorige eeuw, over de Boulevard van de tijd, met meer dan 400 etalages waarin de meest markante gebeurtenissen uit de economie en de geschiedenis van de 20ste eeuw worden gepresenteerd.
Verdeeld over het parcours worden in negen verschillende ruimtes de verschillende aspecten van de cultuur in de 20ste eeuw belicht. Komen aan bod: de klassieke muziek, de literatuur, de plastische en de toneelkunsten, film en televisie, het stripverhaal, de fotografie, de architectuur, maar ook de pop- en rockmuziek en de straat van de 21ste eeuw.
Er werd ook aan de kids gedacht: zij kunnen kennismaken met de schilderkunst in een ruimte waar grote doeken op "kinderooghoogte" zijn opgehangen, er is een ruimte voor het ontdekken van geluiden en een kinderbioscoop. Ten slotte kan de jeugd nog terecht in een klaslokaal uit 1940 waar de geschiedenis van de school in de vorige eeuw uit de doeken wordt gedaan.

Zin in een voorproefje?
U kunt terecht op de website van de tentoonstelling
www.ikhounietvancultuur.org
Daarnaast is er een permanente infolijn
0900 00505 (18 BEF per min).

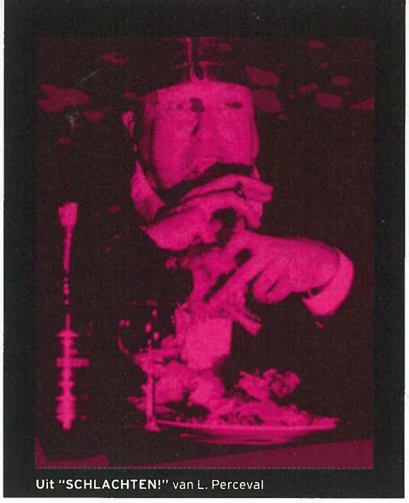

Uit "SCHLACHTEN!" van L. Perceval

Cultuurfestival in Duisburg

Van 7 mei tot 14 juni 2000 staan een honderdtal manifestaties op het programma van *Akzente*. Een van de hoogtepunten van dit festival moet de twaalf uur durende Shakespeare-marathon *Schlachten!* worden (naar *Ten Oorlog*) van Luc Perceval. Deze gastvoorstelling vindt plaats in een buitengewoon architectonisch decor: de vroegere krachtcentrale in het *Landschaftspark Duisburg-Nord*. Een gigantisch industrieel monument dat 's nachts door een lichtenscenering in kleuren wordt gezet. De spannende interactie tussen het stuk en de plek kan je zelf meemaken op 10 en 12 juni in de "marathon-versie".

Toegangskaarten zijn vanaf DM 60- verkrijgbaar bij het
Theater der Stadt Duisburg
Neckarstrasse 1
D 47051 Duisburg
tel. +49 203 3009 100
fax +49 203 3009-210,
e-mail
theater@duisburg.de
Bij alle voorverkoopadressen voor toegangskaarten in Nordrhein-Westfalen en bij de ticketline:
+49 201 887 20 50.

De Globe is "in"

Ben je binnenkort in de buurt van Breda en word je plotseling geconfronteerd met het Globe Theatre, dan is dit geen zinsbegoocheling. In de assortimentstuin van een Zundertse boomkwekerij staat namelijk een exacte kopie van het Londense theater. Vanaf 12 mei tot 2 juli 2000 is het de locatie voor het festival *Shakespearement 2000*. Het complex is gebouwd volgens plan, indeling en afmetingen van het Globe Theatre met een doorsnede van 30 m, een hoogte van 11 m en een overdekte speelvloer van 11 bij 15 m. De toeschouwers kunnen plaats nemen op 300 zitplaatsen in drie overdekte ringen of in de onoverdekte staanplaatsen in de arena. Op het programma staan theatervoorstellingen, concerten, films, workshops, exposities en enkele feestelijke specials (o.a. een midzomernachtsfeest op 17 juni). De initiatiefnemers richten zich tot een gevarieerd publiek dat zowel een variété-versie van *King Lear* als een eigentijdse interpretatie van *Richard II* kan uitkiezen. Het Vlaamse gezelschap Froe Froe brengt er *Macbeth* in een regie van Jan Maillard. Ook wordt een Fragmentenfestival gepland met nooit eerder gespeelde Shakespeare-vertalingen, en gaat men op één middag de 154 sonnetten van de grootmeester voordragen. Voor de echte liefhebber zijn er lezingen, inleidingen en nabesprekingen.

Voor meer informatie
Stichting Shakespearement 2000
Annemarie Brosens
p.a. CC Van Gogh
Molenstraat 5, 4881 CP Zundert
Nederland
tel. 0031 76 597 19 99
Of **www.westbrabant.nl/shakespearement**

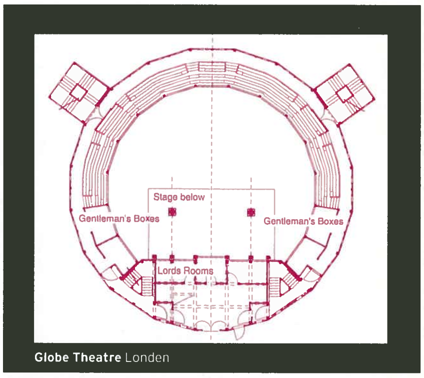

Globe Theatre Londen

Het Globe Theatre in Londen heeft de grootste aan Shakespeare gewijde tentoonstelling. Ze bestaat deels uit een museum, deels uit een themapark. The Globe spendeerde 10,55 miljoen euro (422 miljoen frank) aan het project. Critici lieten er zich al lovend over uit. De bezoekers van deze groots opgevatte tentoonstelling - er wordt gedacht aan zo'n 400 000 bezoekers per jaar - kunnen er zelf een sonnet schrijven met een ganzenveer, naar zwaardgevechten kijken, via micro-cameratechnologie een productie bijwonen, enz.
Het Globe Theatre-complex werd 12 jaar geleden geopend.
De Shakespearetentoonstelling vindt plaats in "The Underglobe", een spelonkachtige ruimte aan de oever van de rivier. The Sunday Times noemde deze eigenzinnige tentoonstelling "Een nieuwe eerbetuiging aan Shakespeare waar multimedia en vakmanschap samengaan in een harmonieus huwelijk."

Info **The Globe Exhibition Office, Shakespeare's Globe, New Globe Walk, Bankside,**
London SE1 9ED.
tel. 0044 171 928 6406
fax 0044 171 401 8261

...keningen voor de tentoonstelling

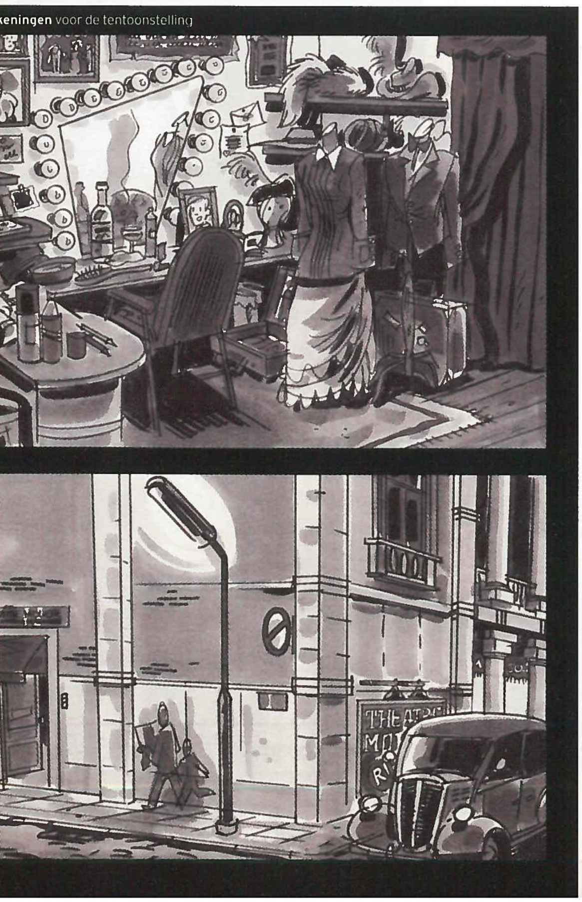

25 jaar FEVECC
20 jaar La Bellone

Wij toasten op de beide feestvierders en wensen hen beiden...
een sterke toekomst toe !

Het theater van de natuur

Jean Cocteau is blijkbaar een figuur die intrigeert of afstoot. Indien je tot zijn bewonderaars behoort en je je vakantiedagen doorbrengt aan de Côte d'Azur, breng dan een bezoek aan Cap d'Ail. Verborgen tussen de olijfbomen en dennen staat een arena, naar antiek Grieks model, met zitplaatsen voor 800 personen en een perfecte akoestiek. Het is een indrukwekkend werk in mozaïk, keramiek, brons en steen ontworpen door Cocteau in de jaren '60. Het theater is geconcipieerd als een gewijd gebouw met uitzicht op het landschap. In de naoorlogse periode speelde de Franse en Duitse jeugd er Molière, Schiller, Shakespeare, Goldoni,...

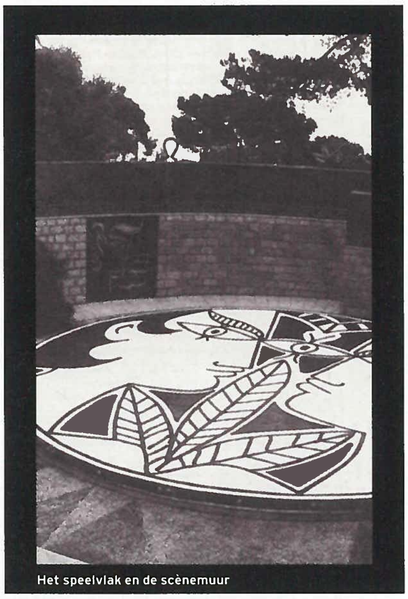
Het speelvlak en de scènemuur

Het theater is niet zomaar toegankelijk. Bel voor een afspraak naar het Centre Méditérranéen op tel. 00 33 493 21 59.

Van statige meubelzaak tot open info-center voor Brussel 2000

"Vanderborght" was een gerenommeerde meubelzaak. Klanten van allerlei pluimage zochten en vonden er hét antiek meubeltje of het laatste designsnufje. Rasechte verkopers - een haast uitgestorven soort - zorgden er met hun overtuigingskracht en kennis van het metier voor dat je gegarandeerd met een lamp of aankoopbon naar huis ging. Jammer dat het etablissement in 1980 werd gesloten...
De bankinstelling die nadien in het pand werd gevestigd, oogde banaal en onaantrekkelijk en kon de status van de statige meubelgigant niet evenaren.
Nu heeft Brussel 2000 deze plek tijdelijk ingepalmd. Wie langs de brede vitrines wandelt, kan er niet naast kijken. De infobalie en de bar: alles baadt in opvallend oranje. Het geheel moet een publieke ruimte worden, een plaats waar je even binnenspringt en wat gaat drinken, en waar je natuurlijk alle informatie over Brussel 2000 kunt vinden. De eerste verdieping biedt onderdak aan creatieve labo's waar enkele kunstprojecten van Brussel 2000 aan het publiek worden voorgesteld. Daarboven zit het project "Art Basic for Children" van jeugdtheater Bronks, een grote kunstworkshop voor kinderen. De twee bovenste verdiepingen zijn ingericht als exporuimtes waar vandaag de fototentoonstelling "Uitnodiging aan de Stad" loopt.

Het adres
Schildknaapstraat, 50
B-1000 Brussel
info 070 22 24 21
02 278 2000
www.brussels2000.org

"Jan Fabre... na over the edges"

Werk van Jan Fabre is deze zomer te zien op drie grote internationale tentoonstellingen.
Met zijn uit kevers opgebouwde wereldbol en nieuw beeldend werk neemt hij deel aan de Biënnale van Lyon, van 27 juni tot 24 september. Tijdens de Expo 2000 in Hannover (juni tot november) zullen in twee kerken in de stad beelden van Fabre te zien zijn, waaronder *De witte engel* uit de SMAK-collectie. In le Palais des Papes van Avignon is hij de hele zomer present op de groepstentoonstelling *La Beauté* samen met o.a. Boltanski, Kapoor, Koons, Mc. Queen, Richter, Viola.
Tijdens het dansfestival van Montpellier stippelt hij een stadsparcours uit met beeldend werk. Hij laat er tevens zijn nieuwste dansproductie *As Long as the World Needs a Warrior's Soul* in première gaan in de plaatselijke opera.

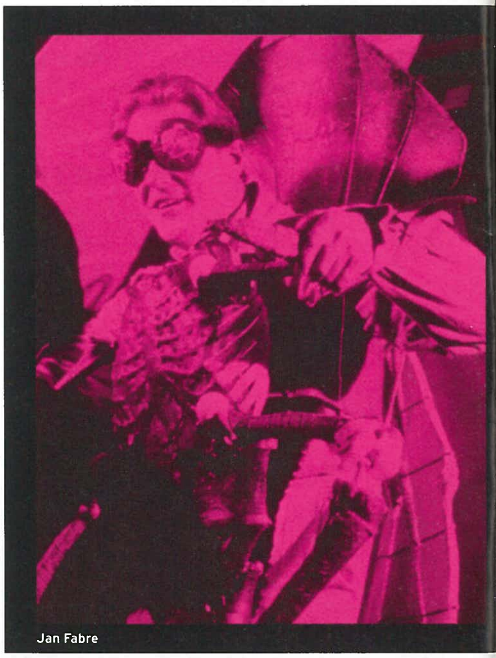
Jan Fabre

De grote carrousel van de Zavel

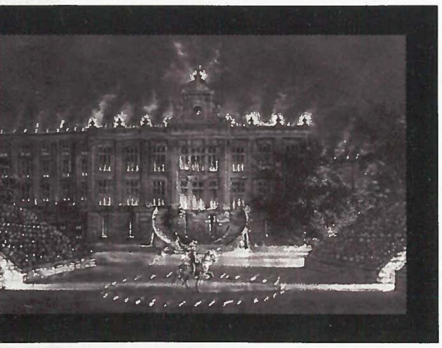

Afspraak van 1 tot 11 juni voor wie houdt van barokke spektakels met musici, zangers, paarden en ruiters, jongleurs en akrobaten. Het spektakel is geïnspireerd op de vormelijke organisatie van de ruitercarrousels uit de 17de en de 18de eeuw, met onder andere een sportief gedeelte vol demonstraties. Deze voorstelling - een initiatief van de "Barokke Lente van de Zavel" in samenwerking met Brussel 2000 - wordt gespeeld in een grote piste met een capaciteit van 5 000 toeschouwers, met een barokke gevel aan de oude Albert-kazerne als decor.
De scenografie en de somptueuze kostuums zijn ontworpen door Thierry Bosquet, de muzikale leiding is in handen van Philippe Pierlot; hij brengt muziek uit de opera's van J. Ph. Rameau (1683-1764) en openluchtmuziek uit dezelfde tijd. Algemene regie: J. Ph. Delavaux.

De grote carrousel van de Zavel
van 1 tot 9 juni
reserveringen 070 22 20 07
info 02 214 20 20
of **www.idearts.com/carrousel**

COMPULITE®

SPARK 4D

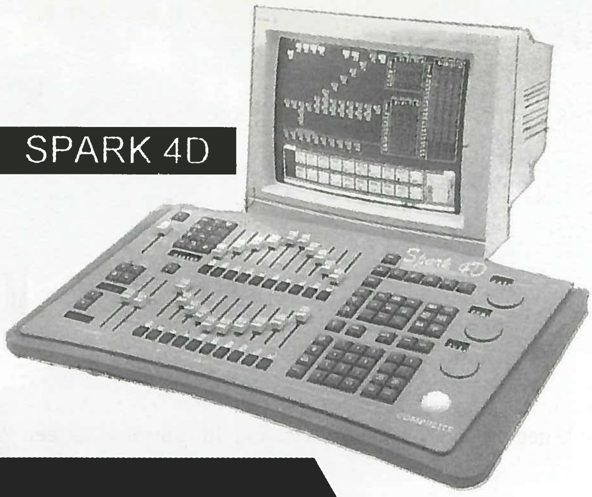

MICRON 4D

DE ANDERE KEUS

PHOTON

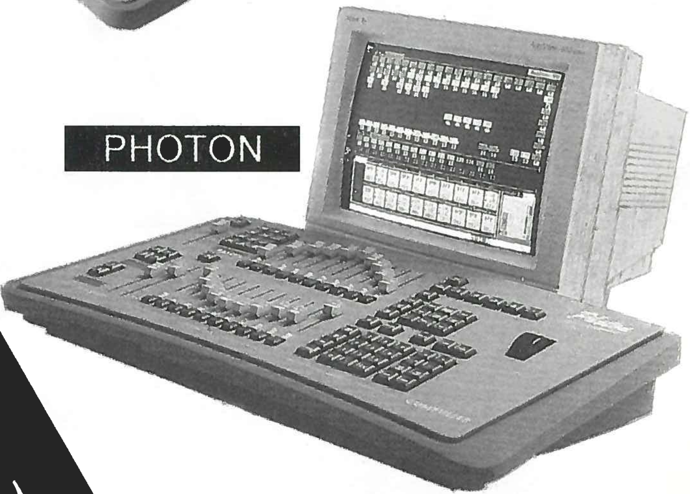

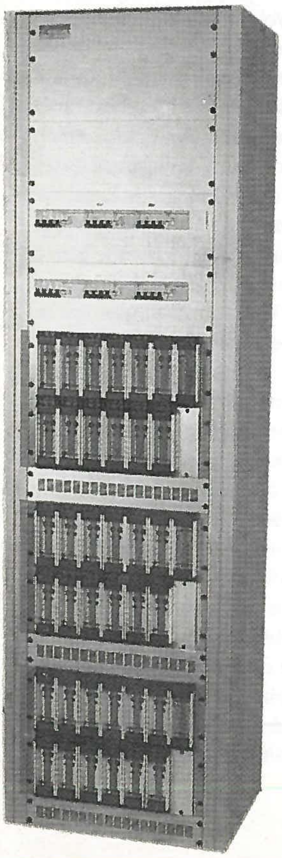

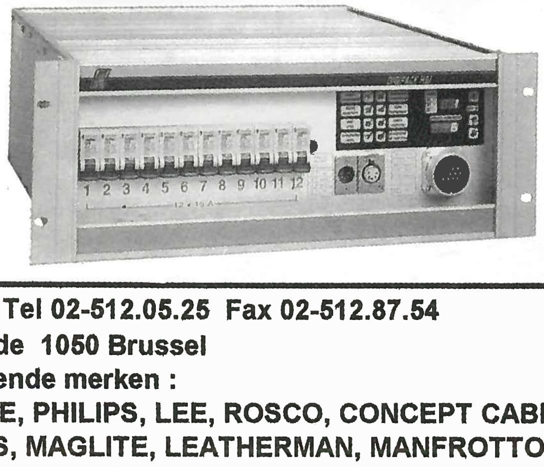

RVE

MEGALIGHT nv : Tel 02-512.05.25 Fax 02-512.87.54
13 d Parnassiusgaarde 1050 Brussel
Wij verdelen de volgende merken :
COMPULITE, RVE, GE, PHILIPS, LEE, ROSCO, CONCEPT CABLE, SAGITTER, JEM, DTS, MAGLITE, LEATHERMAN, MANFROTTO, M TRUSS, MOBILTECH, VERLINDE, CM LODESTAR, TESA, ADVANCE, NICHIBAN, VELCRO,... enz

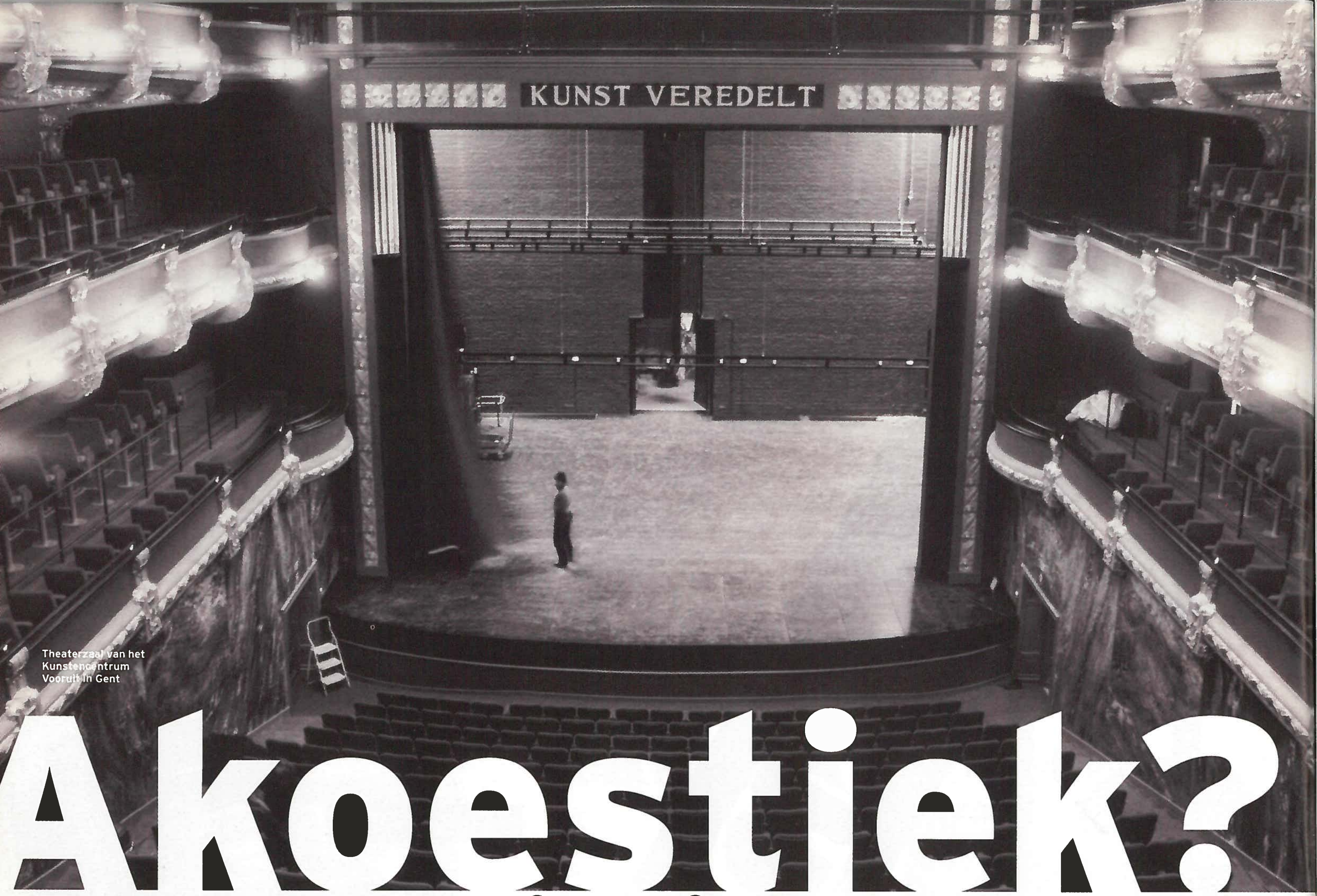

Theaterzaal van het Kunstencentrum Vooruit in Gent

Akoestiek?

Daar moet je niet alleen oren

"Met akoestiek kan je een vierde dimensie aan een gebouw toevoegen."

Vincent Spruytte akoesticus

Voor de meeste bouwheren en architecten is akoestiek slechts een vervelend aanhangsel van het bouwproces. Onvoorspelbaar, onberekenbaar, kortom een onaangename bijkomstigheid. Ook zo voor technici: te droog, teveel nagalm... Een doekje erbij, hier en daar een paar plaatjes hard materiaal ophangen en klaar is Kees. Dat leek ons een nogal subjectieve werkwijze. Vandaar dat we te rade gingen bij Vincent Spruytte van Avitech - Acoustical and Vibration Technology - die professioneel met akoestiek bezig is. Op zijn recente palmares prijken ondermeer de heropende Stadsschouwburg in Kortrijk en het Kunstencentrum Vooruit in Gent. Na meer dan een uur omzwervingen langs de zonovergoten Brugse Reien, belanden we uiteindelijk bij een statig herenhuis in de buurt van het Sint-Jansplein. In de monumentale inrijpoort staat niet de te verwachten koets, maar wel een stalen ros vertrekkensklaar. Hier en daar zijn er sporen van de verbouwingswerken. In de indrukwekkende eetkamer (eetzaal!) bij een kopje koffie stellen we onze vragen.

interview jacques berwouts

aar hebben...

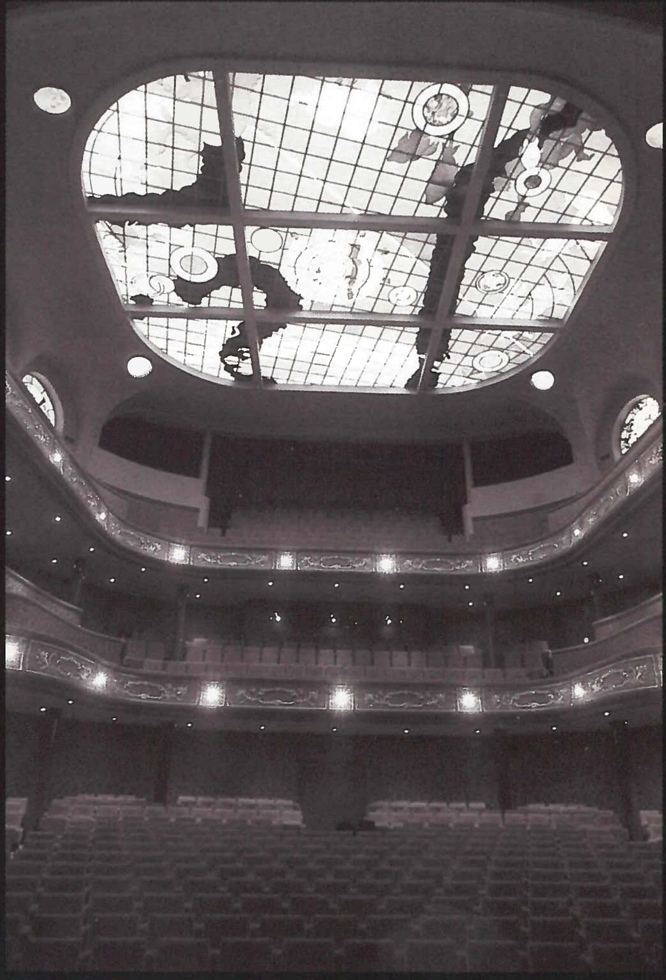

FOTO'S • PATRICK HOLDERBEKE

Stadsschouwburg Kortrijk

Wat zijn de basisprincipes en de voorwaarden voor een goede akoestiek in een schouwburgzaal?

Men moet vooreerst bepalen waarvoor een zaal bestemd is. Voor spraaktoepassingen of voor muziek, en voor welk genre muziek. Dat is namelijk een essentieel verschil.
Wat spraaktoepassingen betreft, kunnen de criteria objectief bepaald worden. Je hebt een goede spraakverstaanbaarheid of je hebt die niet. Men kan dat wiskundig uitdrukken. Men kan ook een volle zaal laten luisteren naar nonsensteksten en nadien nagaan in welke mate de mensen die verstaan hebben. Maar dat is vrij omslachtig. Daarnaast zijn er een aantal meetmethodes om dit vrij nauwkeurig vast te stellen. Het belangrijkste criterium hierbij noemt men de 'definition'.
(Op de computersimulatie van 'Vooruit' – zie p 15 – zien we dat in simulatie de definition tot het midden van de zaal stijgt van 40 à 50% tot 60 à 70%.) Voor een goede spraakverstaanbaarheid heeft men minstens 60% nodig. Men kan dit dus vrij goed objectiveren.

Voor muziek – en dan hebben we het niet over elektronisch versterkte muziek – moet met criteria worden gewerkt. Er moet een esthetische keuze gemaakt worden enerzijds, terwijl anderzijds ook de aard van de muziek die men wil brengen een rol speelt. Vandaag legt men sterk de nadruk op het maken van analytische concertzalen. Zalen waar men alle details goed kan horen, zoals men die op een cd kan beluisteren. Een mooi voorbeeld hiervan is het Paleis voor Schone Kunsten. Dit is geen eigenlijke noodzaak, maar veeleer een esthetische keuze. Spreekt men over een concertzaal, dan moet men een meer polyvalent karakter nastreven, waarin zowel opera, symfonische en kamermuziek tot hun recht komen. Als men zalen renoveert of andere gebouwen als concertzaal wil gebruiken (de zogenaamde locatie-projecten), dan kan men afwijken van de norm en regels hanteren die geschikter zijn voor één bepaald muziekgenre. Daar zijn historische voorbeelden van, waarvan de San Pedronio in Bologna wellicht het meest bekende is. Deze kerk vertoont naar huidige normen een veel te grote nagalm en een te grote klankverkleuring. Ze is dan wel niet geconcipieerd voor een bepaald soort muziek, maar er is wel muziek voor gecomponeerd. Beluistert men deze muziek in deze kerk, dan maakt ze gebruik van de afwijkende akoestiek en krijgt ze een interessant karakter. Elders klinkt ze ontzettend banaal. Ook de kerkjes waar La Petite Bande opnames maakt of de kerk in Royaumont waar men de Gregoriaanse muziek bestudeert, zijn locaties met een specifieke akoestiek. Bij een renovatie moet dan ook worden nagegaan voor welke muziek de akoestiek geschikt zal zijn.
Wat de ruimtelijkheid van de muziek aangaat – en dat geldt voor zowel oude als hedendaagse muziek – krijgt men een meerwaarde die op een cd nooit kan worden bereikt. Men kan ook experimenteren met die ruimtelijkheid, zoals de Munt heeft gedaan met *Prometeo* in de Hallen van Schaarbeek. In dit geval werd de ruimte omgebouwd om muzikanten en zangers op verschillende plaatsen te laten evolueren en spelen.

Het nieuwe **RPL-2000** 2-draad intercomsysteem combineert een functioneel design met de modernste techniek en de beste kwaliteit.

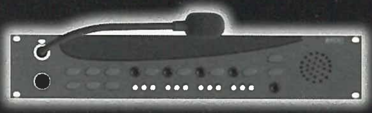

RIEDEL

RADIO- & INTERCOMSYSTEMS

Riedel Belgium B.V.B.A
Eekhoornlaan 20 · B-3210 Lubbeek
Phone +32 (0) 16/62 02 54
Fax +32 (0) 16/62 38 47

Sale of
Professional
AUDIO Equipment

AMPCO
BELGIUM

AMPCO BELGIUM HOEK * 76 UNIT 72 * 2850 BOOM
TEL : (03) 844 67 97 * FAX : (03) 844 67 46

valmet
A member of Metso Corporation

VALMET PANELBOARD NV
Pr. Pattynstraat 1
8870 Izegem-Kachtem
Tel. 051/33 55 88
Fax 051/31 38 15
E-mail:
panelboard.belgium@valmet.com

ONTWERPEN, BOUWEN EN ONDERHOUDEN

- **Beweegbare podia**
- **Podia voor discotheken**
- **Brand-schermen**
- **Rookluiken**
- **Decorliften**

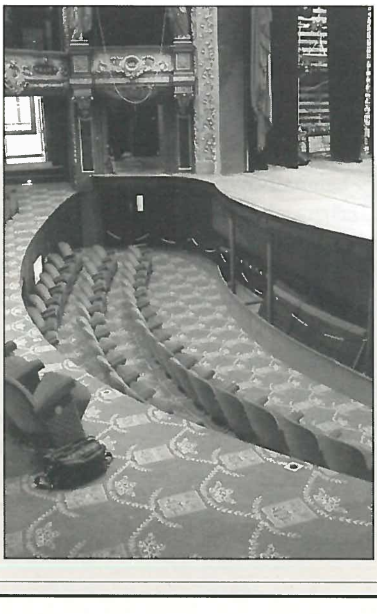

REFERENTIES
- Bourla theater (Antwerpen)
- Luna theater (Brussel)
- NTG (Gent)
- Museum voor Sierkunst (Gent)
- CC Gildhof (Tielt)
- Zuiderkroon (Antwerpen)
- Theaterzaal (Aarschot)
- Sotto's (Zottegem)
- Schouwburg (Leuven)
- Zillion (Antwerpen)

Bourla theater als orkestbak - voorpodium - zaalverlenging

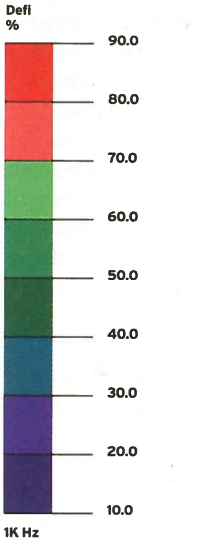

Deze schema's geven het beeld van de zogenaamde definition weer, voor en na de restauratie van de theaterzaal van het Kunstencentrum. Deze definition is een maat voor spraakverstaanbaarheid. Onder 50% is er geen spraakverstaanbaarheid, boven 60% is er een goede en boven 70% een zeer goede spraakverstaanbaarheid.

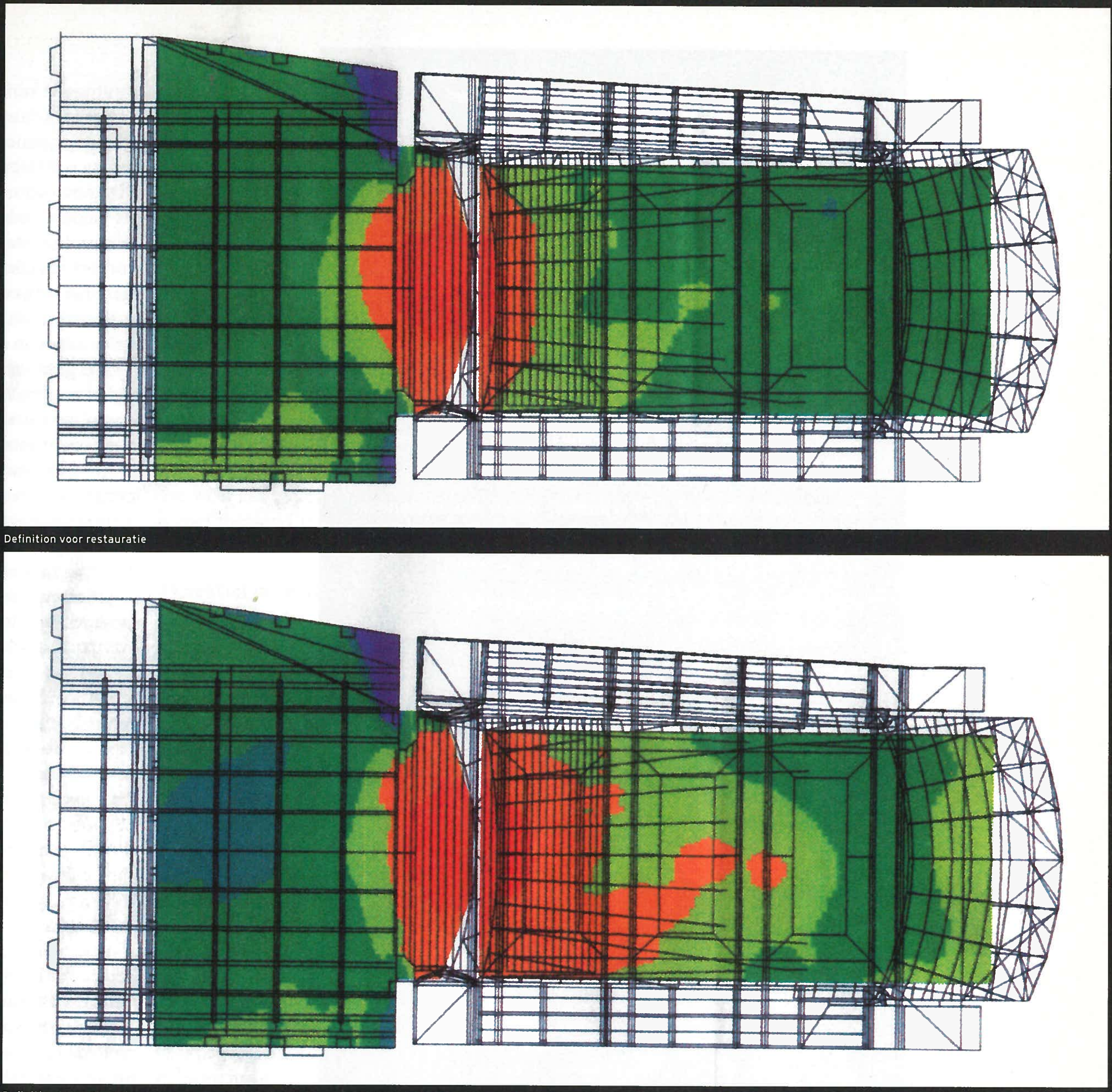

Definition voor restauratie

Definition na restauratie

Welke akoestische oplossingen zijn er zoal?

Voor polyvalente zalen kan men gebruik maken van elektronische akoestiek, een techniek die in Nederland vaak wordt toegepast. Dit is wel een dure oplossing die voor een geoefend oor bovendien een kunstmatig karakter heeft. Dat heeft te maken met het feit dat men de detailstructuur van een geluidsveld tracht na te bouwen, terwijl de rekencapaciteit nog onvoldoende is om alle nuances te kunnen vatten, laat staan te controleren. Voor kleinere culturele centra kan elektronische akoestiek een oplossing zijn, die evenwel vaak te duur is.
Een tweede mogelijkheid bestaat er in de zaalakoestiek aanpasbaar te maken door een aantal absorberende materialen zichtbaar of onzichtbaar te maken. Je kan zelfs het zaalvolume wijzigen om zo een zaal bruikbaar te maken voor verschillende toepassingen. Dat moet echter gebeuren op een eenvoudige mechanische of manuele wijze, wat opnieuw beperkingen oplevert. Fundamentele wijzigingen in volume - zoals een beweegbaar dak - kaderen meestal niet in de budgettaire mogelijkheden. Voorts laat men best aan muzikanten, dirigenten en technici over wat er gedaan moet worden, in functie van hun doel en vereisten. Als ontwerper moet je daar dan een boven- en ondergrens aan geven. Kortom, hier wordt alleen de nagalmtijd veranderd.

Een derde mogelijkheid – die met succes in Kortrijk en nu ook in de Vooruit werd toegepast – is een iets langere nagalmtijd te creëren dan nodig voor spraak, door er zorg voor te dragen dat het spectrum en het reflectiepatroon goed zijn, waardoor toch een zekere multifunctionaliteit ontstaat. Hierdoor kan men een goede opera-akoestiek benaderen. Door de grens zo ver mogelijk te leggen, bekomt men een vrij ruimtelijk effect, wat eveneens goed is voor spraaktoepassing. Het nauwkeurig opvolgen van de reverbatietijd tijdens de werken, is dan wel nodig. Een dode akoestiek creëren is niet moeilijk en een vierkante meter absorptiemateriaal te veel zal uiteindelijk het verschil niet uitmaken. Een vierkante meter te weinig daarentegen heeft, valt wel erg op, omdat het resultaat dan niet lineair evolueert. Vandaar dat men in de bouwfase tussentijdse metingen moet uitvoeren zodat eventuele afwijkingen bijgestuurd kunnen worden.

Theorie & praktijk

Een theoretisch model kan kloppen, maar men moet twee dingen in acht nemen. Wil men een zaal geschikt maken voor zowel spraak als muziek, dan moet men een tussenoplossing zoeken. Dat principe werd onbewust al toegepast in het historisch theater (Palais Garnier, Kortrijk, Brugge); in de hedendaagse literatuur is er niets over te vinden. Vooreerst is een goede opvolging geboden, omdat de nuancekarakteristieken van de absorptie- en diffusiematerialen verschillen en een invloed kunnen uitoefenen die theoretisch moeilijk voorspelbaar is.

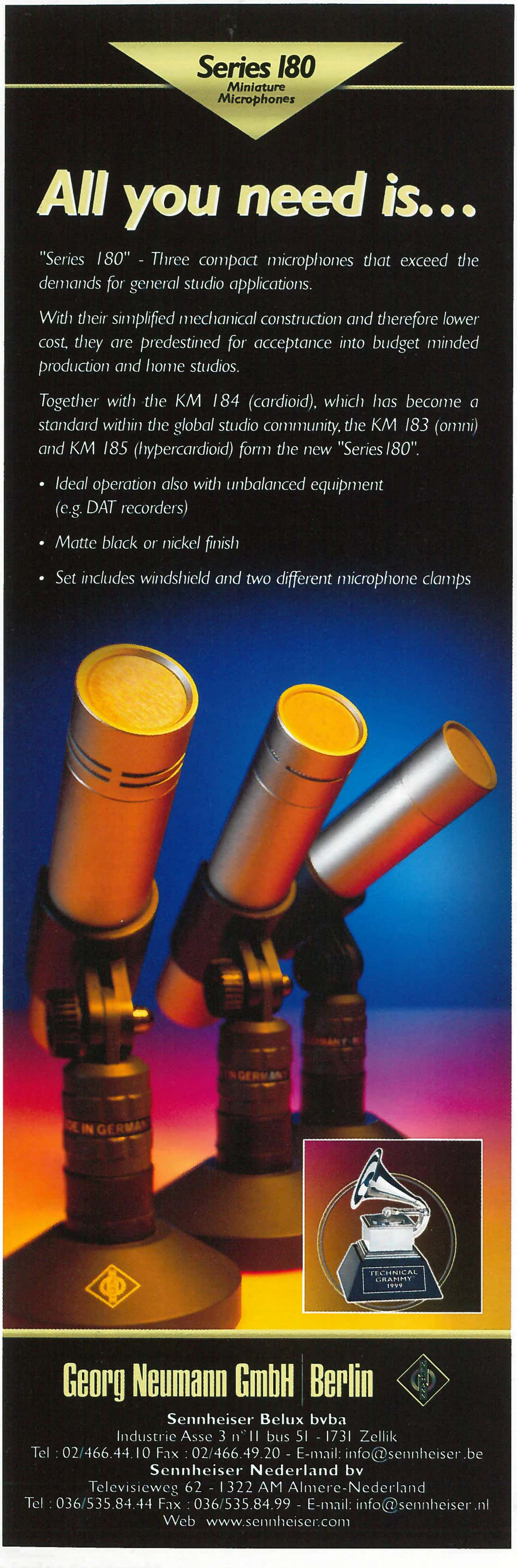

Ten tweede kan men bij berekening niet anders dan vertrekken van eigenschappen gemeten in labo-omstandigheden, waarbij men vaststelt dat de effectieve eigenschappen op grote oppervlakken anders zijn dan in die meetomstandigheden.
Kortom, zaalakoestiek is voorspelbaar, maar het vergt veel ervaring om de interpretaties van een theoretisch model om te zetten in de praktijk. Een praktijk die wel genuanceerder is dan alleen maar reverbatietijd...
Computersimulaties mogen immers niet al te simplistisch geïnterpreteerd worden. De bronplaatsing en de overgangen tussen deze bronnen zijn bij meting van het allergrootste belang. Als daar bij de nieuwbouw te weinig aandacht aan besteed werd, krijgt men klachten over de orkestbalans. Men moet voldoende bronposities nemen, de overgangen bekijken en er de overdrijvingen met de nodige feeling uitfilteren. Als men de grenzen kent van de voorspellingen, wordt het duidelijk waarom de evolutie van de realisatie op de voet gevolgd moet worden.
Zaalakoestiek heeft een aantal bepalende karakteristieken zoals nagalmtijd en spectrum van de nagalmtijd, reflectiepatroon van de vroege reflecties, hoeveel en vanwaar ze komen, terwijl ook de vorm van de zaal een rol speelt. De afstand tussen de uitvoerder en de toehoorder zijn immers van invloed op het reflectiepatroon.
Inzake aanpasbaarheid kan men niet veel op het reflectiepatroon inspelen, wel op de reverbatietijd en het spectrum.

Ook de homogeniteit van de zaal mag niet over het hoofd worden gezien, wat bij het maken van computermodellen wel eens wil vergeten worden omdat men dan de bron op één plaats neerzet. Bronnen kunnen zich verplaatsen en de overgangen tussen deze plaatsen, ook de overgang naar de toehoorder, moet gelijkmatig zijn. Men mag geen bruuske overgangen creëren, noch particuliere effecten, noch flutterovergangen. Een goede zaal heeft een redelijk homogeen karakter, waarbij het belangrijk is dat een zaal zich met of zonder publiek identiek gedraagt. Dat ligt aan de kwaliteit van de stoelen, waarop dus ook moet gelet worden.

Werd akoestiek vroeger anders ervaren dan nu?

Ja en neen. We hadden het al over zalen met een specifieke akoestiek zoals kerken. Vandaag worden steeds grotere zalen gebouwd, waar ook muziek wordt gemaakt die niet voor dit soort ruimtes geschikt is. Muziek gecomponeerd voor

kleine ruimtes, moet ook in een grote zaal 'klein' kunnen klinken. Veel oude muziek werd daarenboven gecomponeerd voor een bepaalde plaats met een 'toevallige' akoestiek. De concertzalen waren vroeger kleiner en er zat meer publiek - vier à vijf man per vierkante meter - waardoor onder invloed van het publiek de muziek anders gaat klinken dan vandaag het geval is. Voorts werd destijds veel met diffusie gewerkt; kolommen, friezen, schilderijen en ornamenten zorgden voor onregelmatigheden en droegen bij tot een veel homogener karakter. Op materiaalgebied is akoestiek vandaag simplistischer: men behandelt een groot gedeelte van de zaal met zeer sterk absorberend materiaal, maar dat is een gemakkelijkheidsoplossing. Bij historische gebouwen zijn de materiaaltoepassingen en eigenschappen een stuk genuanceerder. Vandaag behandelt men 20% met materiaal dat 90% absorbeert terwijl men vroeger precies het omgekeerde deed.
Behandelt men datzelfde oppervlak met materiaal dat 18 of 22% absorbeert, dan is het eindresultaat significant verschillend. Behandelt men het daarentegen met materiaal dat 88 of 90% absorbeert, dan is het verschil nauwelijks te merken. In dat opzicht krijg je veel meer nuance. Met historische bouwtechnieken (pleister, doek, opgespannen textiel) bekomt men een veel onzichtbaardere akoestiek terwijl het prettig is dat je voor elke vierkante meter een andere karakteristiek kan bekomen. Natuurlijk is daar meer werk aan. Men kan op onzichtbare manier met materiaal spelen en een zeer goede controle behouden; kijk naar Kortrijk waar de akoestiek totaal onzichtbaar tot stand kwam.

Bestaat er zoiets als een echt omvormbare akoestiek?

Niet mijn favoriete aanpak. Een zaal is goed voor een aantal functies, voor andere bouw je een andere zaal. De polyvalente zaal bij uitstek is de parochiezaal; alles kan er en niks klinkt er goed. Men kan wel voor een redelijk gamma zorgen zoals we dat in Kortrijk deden. Een Mahlersymfonie met groot koor en orkest zal er niet formidabel klinken, maar het gesproken woord, theatervoorstellingen, kamermuziek en een klein symfonie-orkest alsook vocaal werk zal daar fantastisch klinken. De Munt heeft dan weer een akoestiek die ook geschikt is voor theater. Compromissen zijn dus mogelijk, maar er zijn wel grenzen.

Akoestici in relatie met architecten en bouwheren...

Maar al te vaak worden de akoestici veel te laat bij het bouwproject betrokken. Op het moment dat de ingenieur technieken wordt aangesproken, contacteert men ook de ingenieur akoestiek. En dat is ruimschoots te laat. Bij nieuwbouw moet men zowel de geluidsinstallatie als de akoestiek bekijken. Het zou ideaal zijn als de akoesticus van tevoren de wensen van de bouwheer zou kennen. Een aantal van die voorwaarden zou hij dan aan de architect kunnen doorspelen. Normen zoals lengte, breedte, hoogte die niet echt normen zijn. Voor spraaktoepassingen zes kubieke meter per persoon, voor vocale muziek acht en voor groot symfonisch werk tien tot elf kubieke meter. Zo kan je op relatief eenvoudige wijze tot een goed resultaat komen. Voor een goede verstaanbaarheid mag de afstand tussen spreker en toehoorder niet groter zijn dan 25 meter. Enkele meer is niet erg; 40 meter daarentegen is dramatisch. Zo kan men vanaf het ontwerp en mits aanpassingen de optimale integratie van akoestiek en architectuur bereiken en vermijd je dat de akoestiek op de architectuur lijkt 'gekleefd'.
De geluidsisolatie wordt vaak onderschat, wat resulteert in te kleine budgetten en grote problemen nadien; denk maar aan de dancing met het golfplaten dak... Of een aantal voorwaarden worden niet uitgevoerd, met hetzelfde resultaat.
Het ereloon voor de akoesticus wordt wel eens over het hoofd gezien of opgenomen in het budget van de architect. Het zou logisch zijn mocht men een afzonderlijk budget voorzien voor de akoestiek.
Gaat het om een renovatie? Ook dan zouden de akoesticus en de theatertechnicus het eerst moeten worden geraadpleegd zodat op basis van hun adviezen de architect kan gebriefd worden. Zeker bij renovatie is de relatie techniek-akoestiek van groot belang. Waar een spot komt, kan immers geen reflector hangen...
De architect is de eindverantwoordelijke voor het resultaat; de rol van de akoesticus bestaat er in vage, subjectieve doelstellingen om te zetten in meer concrete, objectieve doelen en daartoe de middelen aan te reiken. Hoe vroeger hij bij het project betrokken wordt, hoe beter de samenwerking verloopt. Dat geldt eigenlijk voor alle disciplines in de bouwsector. Het verschil is misschien dat de architect te vaak meent dat hij de akoestiek wel zelf kan oplossen, afgaande op flarden uit de cursus die hem zijn bijgebleven. Dat geeft aanleiding tot overdimensioneren of net andersom; het gebruik van zeer duur en amper efficiënt multiplex met lood er in bij wijze van geluidsisolatie, bijvoorbeeld. Of het voorbeeld van de architect die uit zijn opleiding alleen het woord absorptie heeft onthouden en dus alles volhangt met absorberend materiaal met een dode zaal tot gevolg...
Geluidsisolatie is een technisch iets en vraagt veel ruimte; akoestiek is een genuanceerder proces. Isolatie heb je nooit teveel, absorptie wel. Met akoestiek kan je een vierde dimensie aan het gebouw toevoegen. De akoesticus zit dus tussen de techniek en het artistieke in. Hoe die dimensie er uit zal zien, moet besproken kunnen worden. België heeft inzake akoestiek een gebrek aan cultuur. Er zijn maar weinig bureaus voor akoestiek in vergelijking met de ons omringende landen. Hier bepalen de leveranciers nog steeds de akoestiek die dan ook vaak aan alle kanten rammelt. Dat heeft voor een deel te maken

Uit "De Morgen" 28 maart 2000

JTSE 2000

Technische Dagen rond Schouwspel en Evenement
Journées Techniques du Spectacle et de l'Evénement
Technische Tage der Theater und Veranstaltungstechnik

5 - 6 - 7
December - Décembre - Dezember
2000

Tentoonstelling- Congres - Conferenties
exposition - congrès - conférences
Messe - Kongress - Referate

De veiligheid in gebouwen die publiek onthalen
Studiebureau's installateurs en verhuurders
Projectbegeleiding in het kader van de Europese markten
Les bureaux d'études, les installateurs et loueurs
La sécurité dans les établissements recevant du public
La maîtrise d'œuvre dans le cadre des marchés européens
Konzeptlabors, Werkstätten und Aussteller
Die Sicherheit im Bereich der Veranstaltungseinrichtungen und Spielräume
Ausscheidungsverfahren im Rahmen des europäischen Marktes

De nieuwe ateliers van de Koninklijke Muntschouwburg
Les nouveaux ateliers du Théâtre Royale de la Monnaie
Neue Theaterateliers "Royale de la Monnaie"

Brussel - België - Bruxelles - Belgique - Brüssel - Belgien

Organisatoren - Organisateurs - Veranstalter
Cité des Congrès de Nantes - Editions AS

Met het partnership - Avec le partenariat - Mit der Partnerschaft
BTR (BÜHNENTECHNISCHE RUNDSCHAU) - PROSCENIUM - ZICHTLIJNEN
AWEX - BASTT - CFCE - MAISON DE LA BELLONE - LA VÉNERIE - VILLE DE NANTES
LA COMMUNAUTÉ FRANÇAISE DE BELGIQUE - DE VLAAMSE GEMEENSCHAP VAN BELGIË

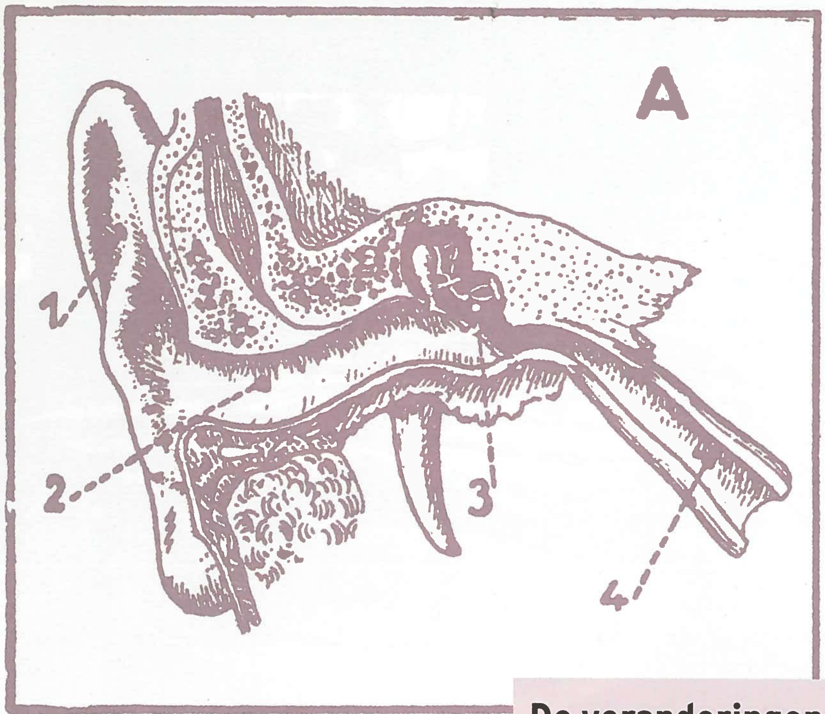

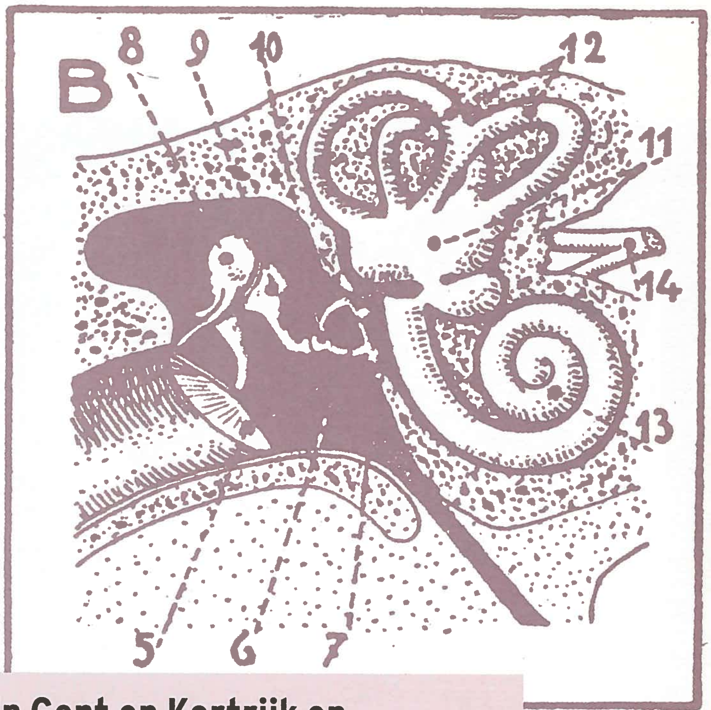

met de bouwheer die te weinig denkt in functie van een bouwteam. Hij zoekt een architect en die trekt zijn plan wel.

Kan een deficiente akoestiek hersteld worden?

Meestal niet. Afbreken en opnieuw beginnen? Met welk geld? Vooral in het geval van de geluidsisolatie ontbreekt vaak de ruimte, het budget en is de stabiliteit een probleem. Op het vlak van zaalakoestiek moet men zich ook afvragen of een afwijkende akoestiek niet precies de kwaliteit van een specifieke ruimte kan zijn. Zoniet, dan kan er meestal verbeterd worden - zoals bijvoorbeeld in de Vooruit. Verbeteren kan door materiaalgebruik en afwerking, maar binnen bepaalde grenzen. Zo zijn we in het geval van de Vooruit gecounterd door Monumentenzorg wat betreft de zetelkeuze en omdat we bepaalde reflectoren niet mochten gebruiken. De zaal zal akoestisch verbeterd zijn, maar het had nog beter gekund. Een glazen dak is tot mijn grote verrassing een akoestisch voordeel, dat bleek ook in Kortrijk. Zo'n dak zorgt voor een aantal vroege reflecties en verlengt de nagalmtijd die je natuurlijk op andere plaatsen weer moet compenseren. We hebben daar ook het spectrum van de nagalm kunnen veranderen, waardoor de klankkleur verbeterd is en de klank een stuk warmer zal zijn. Het achterste gedeelte van de zaal zal lichtjes ondersteund worden door een elektronisch systeem, waarvan ik persoonlijk nog steeds de noodzaak betwijfel. Maar ik denk dat ze een ruimer scala kunnen aanbieden dan voordien. In dit geval waren we er op tijd bij, maar kwam Monumentenzorg weer achterop hinkelen...

einde

De veranderingen in Gent en Kortrijk en de akoestische consequenties...

Kunstencentrum Vooruit

De concertzaal

Hier stelde zich een probleem met een te hoge reverbatietijd en een slechte verhouding tussen de reverbatietijden in de hoge en lage frequenties. Er was een flutterecho in de zaal. De ideale oplossing – het plaatsen van stoelen – werd geweigerd. Het enige alternatief was de verhouding voor de reverbatietijd voor de verschillende frequenties te verbeteren. Dit werd gerealiseerd mits:

- een aangepast absorberend plafond dat meteen ook de flutters voor 100% oplost
- het bijplaatsen van resonatoren voor laagfrequente absorptie met als resultaat een verlaagde reverbatietijd en een vlakker spectrum voor de reverbatietijd, wat betere resultaten oplevert voor versterkte muziek

De theaterzaal

Het absorberend plafond werd gedeeltelijk vervangen door een brandglazen plafond. De reverbatietijd werd gecompenseerd door het plaatsen van absorberende stoelen op alle balkons en de parterre. Het spectrum van de reverbatietijd werd geoptimaliseerd door plaatsing van aangepaste resonatoren naast het brandglas. Er werd bijkomende absorptie geplaatst in de toneeltoren om ook met lege toren problemen te vermijden. Om de spraakverstaanbaarheid te verbeteren, vormde het brandglas op het balkon een ideale oplossing. Voor het balkon op de parterre zouden reflectoren worden geplaatst, maar dit werd door Monumentenzorg geweigerd. Als alternatief werd gebruik gemaakt van een lichte elektronische oplossing met tijdsvertraging (delay) zonder daarom het geluidsniveau door versterking op te trekken. Omdat Monumentenzorg identieke stoelen eiste als voordien, kon zo geen oplossing gegeven worden aan de variabele akoestiek met of zonder publiek en bleef het probleem van de te hoge reverbatietijd. Er werd een oplossing gezocht door genuanceerde absorptie bij te plaatsen op de zijwanden van het hoogste technische balkon.

Stadsschouwburg Kortrijk

Hier was de vergroting van het volume gepland door het samenvoegen van het derde en vierde balkon, het heraanbrengen van het originele brandglazen plafond dat zorgt voor betere vroege reflecties en – op voorstel van de akoestici – het veranderen van de helling van het parket ter verbetering van de akoestiek.

Het fluweel op de tussenschotten op de balkons werd verwijderd en vervangen door doro-behangpapier. Er werden stoelen gebruikt die men kan bestempelen als neutraal; die dezelfde eigenschappen vertonen met of zonder publiek. Er werd genuanceerde absorptie aangebracht op de wanden van de zaal met opgespannen textiel waarachter diverse structuren werden aangebracht. Hierdoor werd een iets hogere reverbatietijd bereikt met toch een goede verstaanbaarheid, een zeer warme klank en een betere verhouding tussen de reverbatietijd in de lage en de hoge frequenties die zorgen voor een betere verstaanbaarheid.

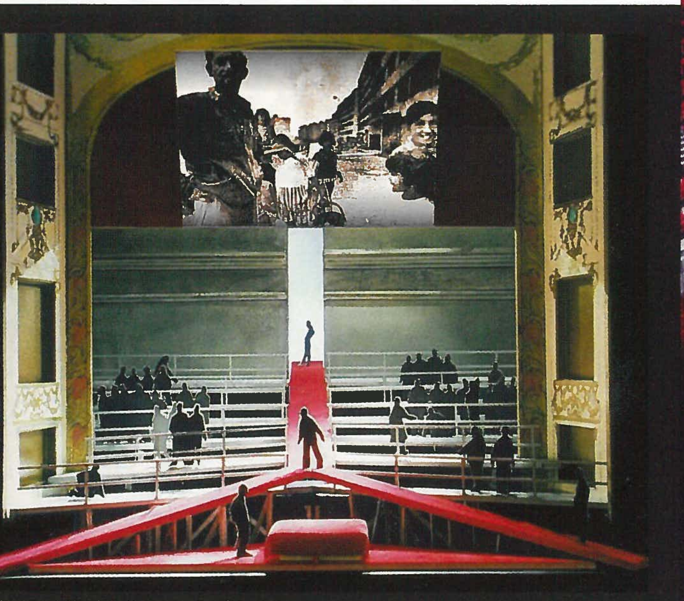

ipus Rex I. Stravinsky • modellen Benoît Dugardyn

De essentie van het

auteur LUC DHOOGHE

Op 28 april vond in het Koninklijk Circus te Brussel de première plaats van Oedipus Rex, een opera van Igor Strawinsky, in regie van Guy Joosten. Het is een coproductie van de drie Belgische operahuizen, Brussel, Antwerpen - Gent en Luik. Hiervoor heeft Benoît Dugardyn een eenheidsdecor ontworpen dat zowel voor de arenavorm als voor het lijsttoneel moet functioneren. Deze uitdaging was aanleiding voor een gesprek met deze scenograaf en een kennismaking met zijn theaterbeelden die voor een groot deel in de buitenlandse operagebouwen werden gerealiseerd.

Wozzeck (A. Berg)

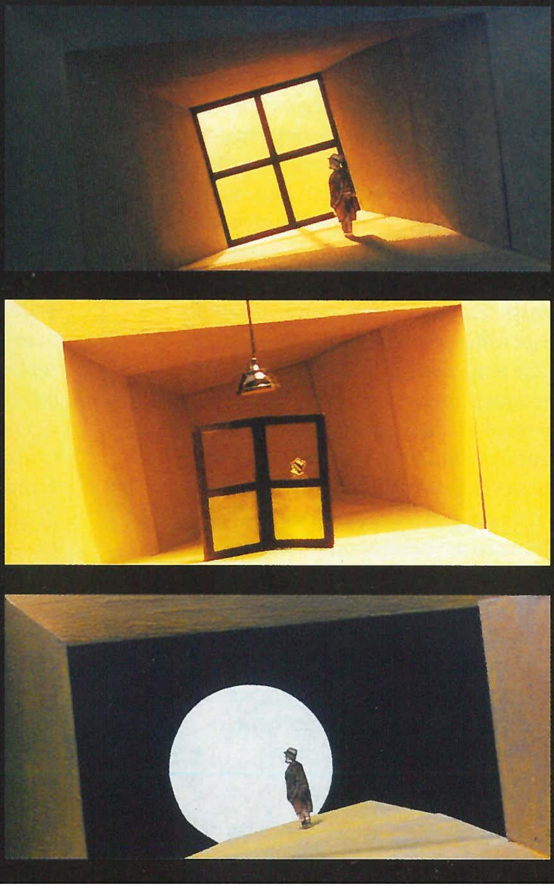

Oedipus Rex, open theater versus Italiaanse scène

Sinds zijn ontstaan heeft het lyrisch theater zijn spelregels ontwikkeld aan weerszijden van de orkestbak en zo de spelers en de toeschouwers frontaal in oppositie geplaatst. Op geregelde tijdstippen experimenteerden theatermakers met andere opstellingen. Zo was er in 1984 de voorstelling van *Carmen van Bizet* in Les Bouffes du Nord te Parijs, waarbij Peter Brook het orkest in de coulissen plaatste om het spel voor de toneellijst te brengen temidden van de toeschouwers. Ook de Muntschouwburg brak af en toe uit haar keurslijf om de wijk te nemen naar de Hallen van Schaarbeek of het Koninklijk Circus. Bij *Prometeo*, het openingsstuk in de vernieuwde Hallen (1997), was de atonale muziek van Nono bepalend voor de scenografie: koor en orkest stonden verspreid opgesteld tussen het publiek zodat er klankzones ontstonden die de ruimte opdeelden. Dit noopte Bob Wilson tot een ander soort vormgeving, die hoofdzakelijk tot zijn recht kwam wanneer de beelden zich boven de hoofden van de toeschouwers afspeelden, zoals de choreografie op de werkbruggen aan de zoldering. Decors als dusdanig werden overbodig omdat architectuur en muziek elkaar perfect aanvulden. Dit heeft waarschijnlijk te maken met het feit dat Nono zijn muziek gecomponeerd heeft in relatie tot een ander soort ruimtelijk denken dan de klassieke architectuurvormen. Anders ligt het bij historische muziek die geconcipieerd werd voor de klassieke Italiaanse scène en die men op locatie wil brengen.

In het Koninklijk Circus herinneren we ons ondermeer *Macbeth* van Verdi (1987) in regie van Philippe Sireuil en decors van J.P. Chambas en, vorig seizoen, de productie *Don Giovanni* van Mozart die Peter Brook maakte voor het Internationaal Festival van Aix-en-Provence. De problemen om opera te brengen in het Circus situeren zich voornamelijk op twee vlakken:

- de opstelling van het orkest in verband met de klankverdeling als gevolg van de vorm van de zaal, en
- de opstelling van het theaterbeeld, zowel voor het contact met het publiek als voor de integratie in de niet bijster interessante vormgeving van de bestaande ruimte.

Bij zijn concept voor *Oedipus Rex* volgt Benoît Dugardyn de redenering die Peter Brook volgde voor *Carmen*. Hij plaatst de actie naar het midden van de zaal en geeft aan de arena haar oorspronkelijke functie terug, zodat zaalvorm en spelvorm opnieuw naar elkaar verwijzen. De dramaturgie van het stuk vertaalt hij in het ruimtelijk accentueren van de driesprong, de plek waar Oedipus de keuze moet maken: een centrale brug splitst zich in twee, achter de arena die het Paleis van Jokaste voorstelt. De bruggen vormen de enige toegang en scheiden de arena van de achtergelegen oplopende podia voor koor en orkest. Door deze opstelling vormen koor en orkest als het ware het decor en zijn ze tegelijk spelers en toeschouwers, omdat ze de kring van het omsluitend publiek vervolledigen. Zo ontstaat er een interessant contrast met de twee hoofdpersonages die de centrale arena bespelen.

Op de achtergrond bevindt zich een architecturale wand die het beeld afsluit en fungeert als klankbord. Hierboven is een scherm opgehangen waarop filmbeelden geprojecteerd worden. Wand en scherm isoleren het gebeuren en maken het los van de bestaande architectuur van het Circus, zodat de voorstelling hier geen esthetische hinder van ondervindt en men toch het gevoel bewaart dat de omgevende ruimte achteraan doorloopt.

Wozzeck (A. Berg)

theaterbeeld

BIJ BENOÎT DUGARDYN

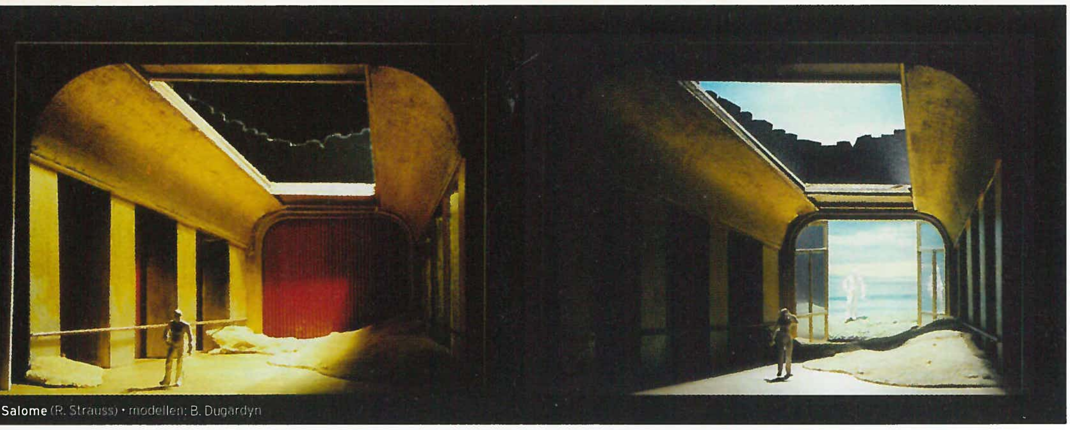

Salome (R. Strauss) • modellen: B. Dugardyn

De opstelling van het centrale spelplateau met de schuin oplopende podia voor koor en orkest sluit aan bij de ruimte-opvattingen van Erwin Piscator in de jaren zestig: een centrale arena voor emotionele en dramatische scènes, geëscorteerd door een hellend vlak achteraan voor een illusoir beeld of voor massascènes. Een vergelijking met *Die Ermittlung* van Peter Weiss waar ook Tone Brulin naar verwees in zijn interview dringt zich op (zie 'Het droomtheater van Tone Brulin' in Proscenium nr 14).
Als men het theaterbeeld voor Oedipus omgekeerd leest, worden de inspiratiebronnen duidelijk. De arena of openbaar plein (er is pest in de stad), en de driesprong met bossen bloemen (er is iets vreselijks gebeurd), die leidt naar de architecturale wand, of het altaartje voor de verdwenen kinderen aan de inkom van het Justitiepaleis.
Hetzelfde beeld wordt hernomen voor de voorstellingen in Antwerpen en Luik.
Door de vorm van de driesprong staan de koor- en orkesttribunes op de scene, waardoor het beeld de zaal ingetrokken wordt boven de eerste stoelenrijen.
Omdat het orkest zich deels achter de toneellijst bevindt, zullen wellicht akoestische hulpmiddelen nodig zijn om een optimale klankweergave te verkrijgen. Het wordt ook afwachten of de opstelling - deels voor en deels achter de toneellijst - ruimtelijk zal functioneren. In elk geval blijft het een verdienste indien men er in zou slagen om ook in de klassieke operazalen het spel korter bij het publiek te brengen.

Kennis en ervaring

Ruimtelijk inzicht en vormgeving kreeg Benoît Dugardyn blijkbaar van huis uit. In navolging van zijn vader en van zijn grootvader studeerde hij architectuur aan de Katholieke Universiteit van Leuven waar hij in '81 zijn diploma behaalde. Nadien volgde hij nog een jaarcursus 'Monumentenzorg' aan het Internationaal Centrum voor Behoud van Historische Monumenten en Sites te Leuven.
Als bij toeval - na het zien van een operaproductie op televisie - koos hij ervoor zijn burgerdienst te volbrengen in het decoratelier van de Muntschouwburg. Geïnteresseerd in het medium, kreeg hij er van 1986 tot 1989 de functie van technisch assistent. Dit liet hem toe zijn kennis van scenografie, theatertechnieken en opera verder te ontplooien. Met die ervaring werd hij Technisch Directeur bij de Vlaamse Opera (1989-1991), en groeide de idee om zelf decors te ontwerpen. Vanaf 1992 combineert hij zijn ontwerpwerk met de deeltijdse functie van Adjunct Technisch Directeur aan de Muntschouwburg.

Schriftuur en structuur

Tot zijn eerste opdrachten behoorden onder meer *Coppelia* (Leo Delibes - 1991), een klassiek ballet met drie scènebeelden, en de komische opera *Il Trionfo dell'Onore* (Scarlatti - 1994). Het zijn stadsgezichten, straten met trappen, opgebouwd volgens het centrale perspectief, wat onwillekeurig doet denken aan het renaissance-theater (Serlio's Decor voor een blijspel uit de zestiende eeuw). Maar de beelden werden gemanipuleerd. Zo zijn de raamopeningen leeg zodat de blauwe cyclorama in het interieur van de woningen verschijnt. Hierdoor komen de gevels als het ware los te staan zoals in sommige doeken van De Chirico. Het kleurenpalet is bevreemdend zoals in de schilderijen van Hopper. Dit geeft aan het totale beeld een surreële sfeer met een zekere dramatiek die vragen stelt over de komedie. Het is interessant om zien hoe Dugardyn gebruik maakt van de ruimtelijke modellen om de functie van het spel op te lossen. De voorscène met trappen en oplopend perspectief bevordert het diagonale spel: het is immers het prototype van de Commedia dell'arte. De picturale aspecten voegt hij er aan toe als dialoog met de dramaturgie.
De idee om een relatie te zoeken tussen het ontstaan van de schriftuur (tekst of muziek) en de ruimtelijke structuur van de ontworpen scenografie, is ook in zijn latere werken duidelijk. Net zoals hij bij de muziek van Scarlatti de modellen van de renaissance gebruikt, koppelt hij aan de muziek van Mozart deze van de barok, aan de teksten van Pinter het modernisme en ontwerpt hij voor *Wozzeck* van Alban Berg een abstracte verwrongen koker.

Omkering van het beeld als middel

Benoît Dugardyn ontwierp ook, maar in mindere mate, voor het dramatisch theater. Voor *Gisteren* (Pinter) liet Dugardyn zich inspireren door de living van zijn ouderlijk huis; een rechthoekige modernistische leefruimte, voorzien van een grote glaswand met panoramisch uitzicht en een gedecentraliseerde zitput, typisch voor de moderne architectuur van de jaren vijftig en zestig. Pinter situeert dit drama in twee kamers van dezelfde woning, en zijn aanwijzingen suggereren dat het standpunt van de toeschouwer tussen de twee bedrijven gewoon met 180° gedraaid wordt. Daarom besloot de ontwerper de richting van het perspectief voor de tweede kamer om te keren. Het perspectief versterkt hij door een oplopende vloer aan te brengen, die hij trouwens ook nodig heeft voor het creëren van de zitput. De zitput kan bed worden door er een volume in te plaatsen zodat de put sokkel wordt (negatief - positief). Achter de ramen is een cyclo aangebracht met een rotskust, de zee en de lucht. De ruimte is ontdaan van alle menselijkheid zoals wandversieringen, gordijnen, objecten, etc. en herleid tot haar minimale kenmerken; de koelheid van Pinter...

Perspectief als scenografisch model

Kenmerkend is dat Dugardyn voor zijn operaproducties vasthoudt aan de perspectiefmodellen die het muziekdrama hebben gedragen vanaf zijn ontstaan in het begin van de zeventiende eeuw. Met name deze van de grote ontwerpers uit de barok zoals Giacomo Torelli, Andrea Pozzo en het geslacht Galli-Bibiena. Hij kopieert ze niet, maar neemt het vormconcept over en puurt dit uit tot minimale essentie.
Zo ontwerpt hij voor *Die Entführung aus dem Serail* (Mozart) een strak centraal symmetrisch perspectief - opgebouwd met achter elkaar geplaatste identieke neutrale portieken die bestaan uit coulissen en friezen - waarmee de regisseur alle kanten uit kan. Dit biedt de mogelijkheid zijdelings personages en objecten op en af te voeren, terwijl het perspectief naar believen korter of langer kan gemaakt worden door middel van doeken om de gemoedstoestand van de personages ruimtelijk tot hun recht te laten komen. De strakheid van het perspectief richt alle aandacht van de toeschouwers op het spel en de accessoires, zodat het decor bijna kan beschouwd worden als een neutrale, functionele drager van de voorstelling.

De dramatische ruimte

In *Salomé* (R. Strauss) gaat Dugardyn dan weer op zoek naar relaties met de dramaturgie en laat zich inspireren door het Foyer de la Danse van de Opera Garnier in Parijs, een 19de-eeuwse repetitieruimte voor dans, met een centrale koepel. Op een scènediepte van slechts zeven meter kopieert hij nauwgezet de ruimte, met respect voor haar verhoudingen. Hij verschuift het perspectief van richting zodat er een schuine inkijk ontstaat en het accent meer op de linkermuur komt te liggen met de "barre". Dan begint het depouilleren: reliëfs en decoratie worden weggenomen zodat nog enkel de structuur overblijft, als remeniscentie naar de plek. In plaats van de glazen koepel zien we nu de blauwe lucht doorheen het dak. De zandheuvel op de vloer van het interieur maakt van het geheel een bevreemdende droomruimte zoals we die ook terugvinden bij de surrealistische schilders. Waar hij zich bij *Salomé* laat leiden door een bestaande ruimte uit de architectuurgeschiedenis, concentreert Dugardyn zich bij *Wozzeck* (A. Berg) volledig op de dramaturgie en op het hoofdpersonage. Hij ontwerpt een expressionistische ruimte in de vorm van een vierkante trechter van 3,60 bij 3,60 meter, opgebouwd uit drie gekantelde delen achter elkaar, die telkens verspringen. De vloer bestaat dus uit drie verschillende hellende vlakken. Door elementen van de zijwanden en plafonds weg te laten of toe te voegen kan de trechter dieper of ondieper gemaakt worden. De ruimte krijgt zo een dynamisch, functioneel en dramatisch karakter.

De invulling bestaat uit abstracte elementen met herkenbare eigenschappen, zoals het kruis, het vierkant en de cirkel. Als combinatie roept ze beelden op die doen denken aan een stad, een landschap, een interieur. Vormgeving en kleurgebruik herinneren aan de avantgarde tijdens het Interbellum: de abstracte en expressionistische leefwereld van Alban Berg, waarin ook zijn muziek geworteld zit.

Dugardyn maakte hiervoor een storyboard. Door het achter elkaar plaatsen van alle scènebeelden toont hij het verloop en de opeenvolgende sfeerbeelden. Het is niet alleen een handig hulpmiddel voor de acteurs en de regisseur, maar het toont tevens hoe de scenografie haar eigen verhaal heeft naast het libretto, de muziek of de theatertekst.

Scenografie versus regie

Wozzeck werd uitgevoerd op een vrij beperkte ruimte. Vaak nopen kleine speelvlakken tot speciale vormconcepten, die dermate de regie bepalen dat ze alleen maar in nauwe samenwerking kunnen stand houden. Dit is het geval bij *La Finta semplice* (Mozart). De scène van de historische zaal van Sanssouci in Potsdam is 8 meter diep en heeft een toneelopening van slechts 6 meter. Een van de uitgangspunten van de regisseur was het idee om met kinderen te werken. Dugardyn ontwierp hiervoor een beeld in een vervormd perspectief. In overeenstemming met de dramaturgie en om de wanverhoudingen met de personages achteraan in het beeld op te lossen bedacht de regie een dubbele bezetting waarbij de kinderen achteraan de rollen van de volwassen acteurs overnemen. Het decor stelt een ontdubbeld interieur voor in spiegelbeeld (voor - achter) met een diagonale (barok) opstelling in kruisvorm voor een blauwe cyclo. Doorheen de openingen in de muren voel je de ruimte achteraan doorlopen als in spiegelbeeld. Het middelpunt van de scène wordt gevormd door het hoekpunt waar de personages omheen lopen: dit werkt als een carrousel.

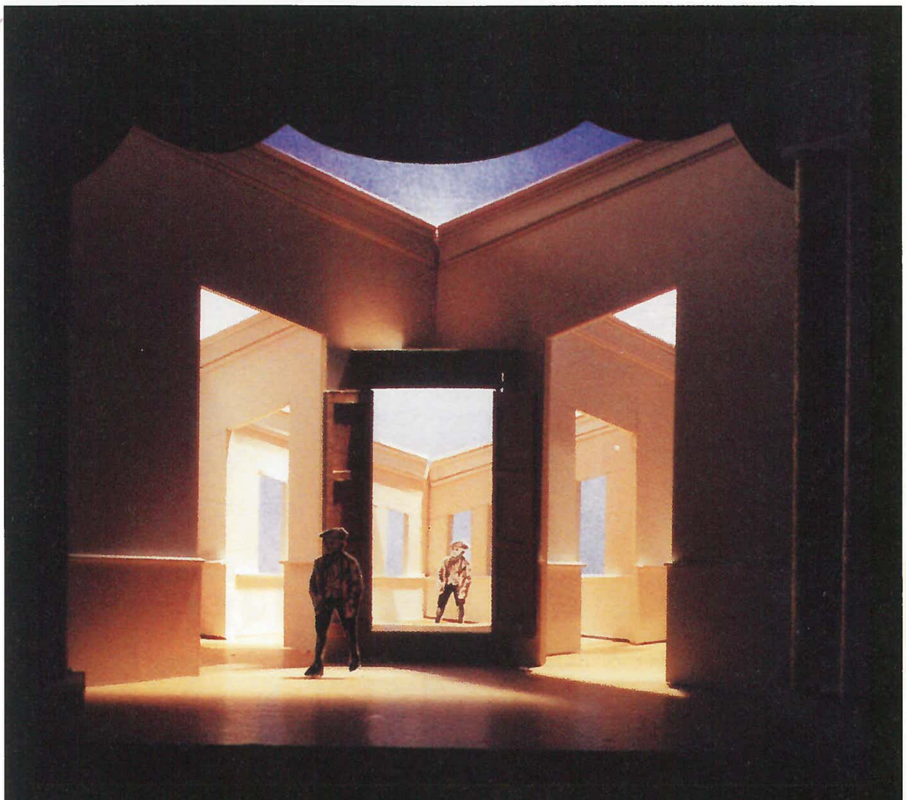

La Finta semplice (Mozart) • modellen: B. Dugardyn

In deze centrale hoek staat een grote kast, die in geopende toestand de achtergelegen kamer blootlegt en het spiegelbeeld duidelijk maakt. Het spel van de kinderen is de afspiegeling van de hoofdpersonages Figaro en Suzanne. Deze ontdubbeling inspireerde de regie in die mate, dat de personages op bepaalde momenten gemengd voor in het beeld gaan spelen, zodat ze 'met zichzelf' geconfronteerd worden.

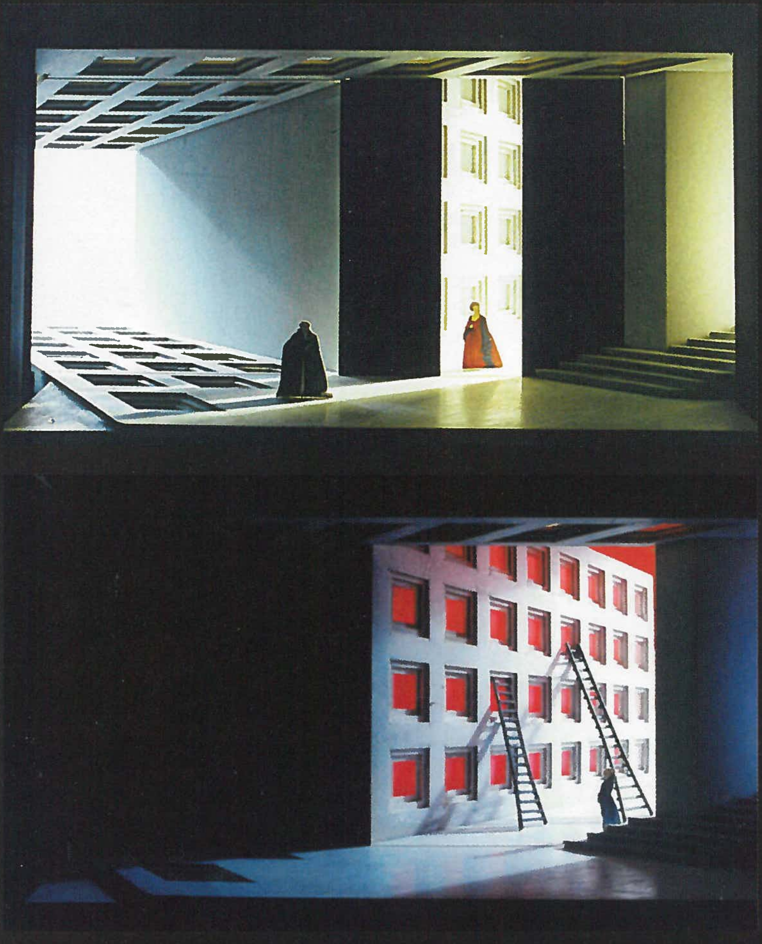
La Clemenza di Tito (Mozart) • modellen: B. Dugardyn

De kern van de zaak

In *La Clemenza di Tito* (Mozart) onderzoekt Dugardyn verder de mogelijkheden van de kruisvormige opstelling. Het centrum van de scène wordt nu volledig ingenomen door een gesloten diagonaal opgesteld volume, zodat een dubbel perspectief ontstaat dat links en rechts doorloopt in de coulissen. Uiterst rechts zijn traptreden die "ergens heen" leiden. Dit levert meteen drie verschillende beelden op: het linkse perspectief, het rechtse en beide samen. Het immens volume bedekt het centrum van het speelvlak en steekt met een punt naar voren als om het te beschermen. "Zodat je de kern van de zaak nooit te zien krijgt", zegt Dugardyn, "want de personages in het stuk worden gedreven door verkeerde interpretaties van wat anderen doen. Hun handelingen zijn gemotiveerd door onjuiste informatie." De vormgeving zweeft tussen illusie en realiteit. Ook hier is het niet duidelijk over welke ruimte het gaat. Waarschijnlijk binnen, maar misschien ook wel buiten omwille van de aanwezige blauwe met wolken bedekte cyclo achter het perspectief. De muren van het centrale deel contrasteren met elkaar: een gladde wand links, een wand met vierkante openingen rechts. De rechterwand wordt ook als vloer en als zoldering gebruikt voor het linker perspectiefbeeld. Als rekwisieten zien we de meest vreemde objecten hun intrede doen, zoals ladders, guillotines, een reuzevogel, een Griekse tempel... Grote letters staan tegen de muur opgesteld: S.P.Q.R. (*Senatus Populusque Romanus*). Dan ontstaat brand achter de openingen in de muur: het is een oude theatertruuk die wordt uitgevoerd met een rood zijden gordijn dat beweegt onder het licht.

Het was Francesco Bibiena die in 1703 het theatermodel Scena per angelo introduceerde. Hij decentraliseerde het perspectief door gebruik te maken van twee vluchtpunten. Het centrale perspectief moest de baan ruimen voor een hoekopstelling met een grotere ruimtelijkheid en dieptewerking. In zijn ontwerp gebruikt Dugardyn deze opstelling niet alleen omwille van de ruimtelijkheid en evenmin om de functionaliteit in verband met de scènewisselingen (meervoudig scènebeeld), maar tevens omwille van de mentale ruimte die hier kan ontstaan en toegang kan verschaffen tot de kern van de dramaturgie. De ontoegankelijkheid van de ruimte die het midden van het speelvlak in beslag neemt, staat immers voor de ondoorgrondelijkheid van de motivaties van de personages. In *La Finta semplice* is dit middelpunt trouwens de kast waardoor men kijkt en die het spiegelbeeld duidelijk maakt. Ook de symmetrie, kenmerkend voor de barok, wordt door de ontwerper aangetast, zodat het beeld vragen en twijfel oproept. Hij doet dit door de textuur van de wanden in oppositie met elkaar uit te werken (gesloten - open), en door het rechtervlak te hernemen als vloer en zoldering van het linkerperspectief. Zo ontstaat er links een gekantelde kopie van het rechterperspectief. Dit zorgt er meteen voor dat de invulling met de meest vreemde rekwisieten en objecten aanvaardbaar is.

De scenografie verwordt aldus tot een levend dramatisch schilderij.

Deze manier om zich open te stellen naar de dramaturgie creëert voor de toeschouwers, maar ook voor de spelers, diverse ingangen van interpretatie en beleving, wat ongetwijfeld de kwaliteit van de vormgeving sterk verhoogt en zin geeft.

einde

SELECTIE VAN DE BELANGRIJKSTE PRODUCTIES

titel		regie	plaats	jaar
Coppelia (Deo Delibes)	choreografie	Mauro Galinda	Ballet de Zaragoza	1992
Il Trionfo dell'Onore (A.Scarlatti)	opera	Joël Lauwers	Théatre de la Place Liège Muntschouwburg Brussel Teatro di Trento	1994
Requiem voor een spion (G.Tabori)	drama	J.-Cl. Berutti	K.V.S. Brussel	1995
Gisteren (Old Times - Harold Pinter)	drama	J.-Cl. Berutti	N.T.G. Gent	1995
Venus and Adonis (John Blow) + Dido and Aeneas (Henry Purcell)	opera	Stephen Lawless	Innsbruck /Vlaamse Opera	1996
Wozzeck (Alban Berg)	opera	Stephen Lawless	Staatstheater Braunschweig	1996
Die Entführung aus dem Serail (Mozart)	opera	Stephen Lawless	Opera du Rhin Strasbourg	1997
La Finta semplice (Mozart)	opera	Stephen Lawless	Sanssouci Potsdam	1997
Let's make an opera (Britten)	opera	Jos Verbist	Vlaamse Opera Gent/Antw.	1997
LadyMacBeth (Sjostakovitsj)	opera	Stein Winge	Muntschouwburg	1999
The Lighthouse (P. Maxwell Davies)	opera	Ronny Lauwers	Copr. Kameropera + Transparant	1999
Salomé (R.Strauss)	opera	Stephen Lawless	Oper Nürnberg	1999
La Clemenzo di Tito (Mozart)	opera	Stephen Lawless	Dallas Opera	1999
Simon Boccanegra (Verdi)	opera	Stephen Lawless	New Zealand Festival	2000
Oedipus Rex (Stravinsky)	opera	Guy Joosten	Muntschouwburg Vlaamse Opera Opera de la Wallonie	2000
Te verwachten projecten				
Le Nozze di Figaro (Mozart)	opera		Glimmerglass Opera Festival	2001

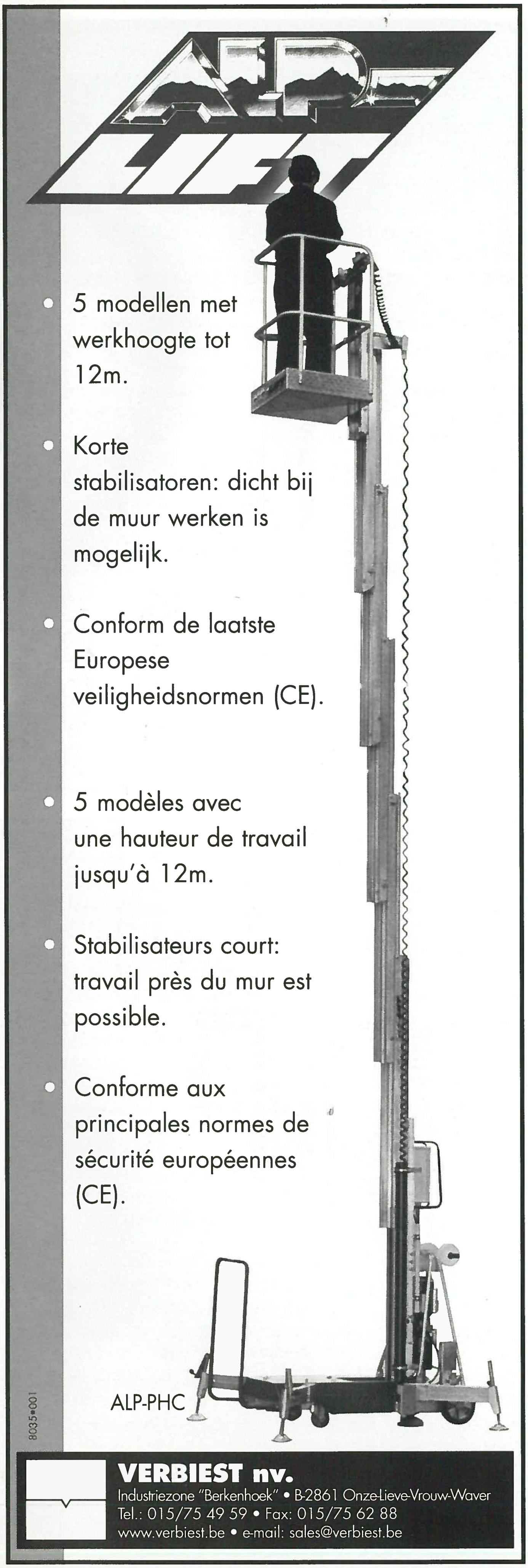
ALP LIFT
• 5 modellen met werkhoogte tot 12m.
• Korte stabilisatoren: dicht bij de muur werken is mogelijk.
• Conform de laatste Europese veiligheidsnormen (CE).
• 5 modèles avec une hauteur de travail jusqu'à 12m.
• Stabilisateurs court: travail près du mur est possible.
• Conforme aux principales normes de sécurité européennes (CE).
ALP-PHC
8035•001
VERBIEST nv.
Industriezone "Berkenhoek" • B-2861 Onze-Lieve-Vrouw-Waver
Tel.: 015/75 49 59 • Fax: 015/75 62 88
www.verbiest.be • e-mail: sales@verbiest.be

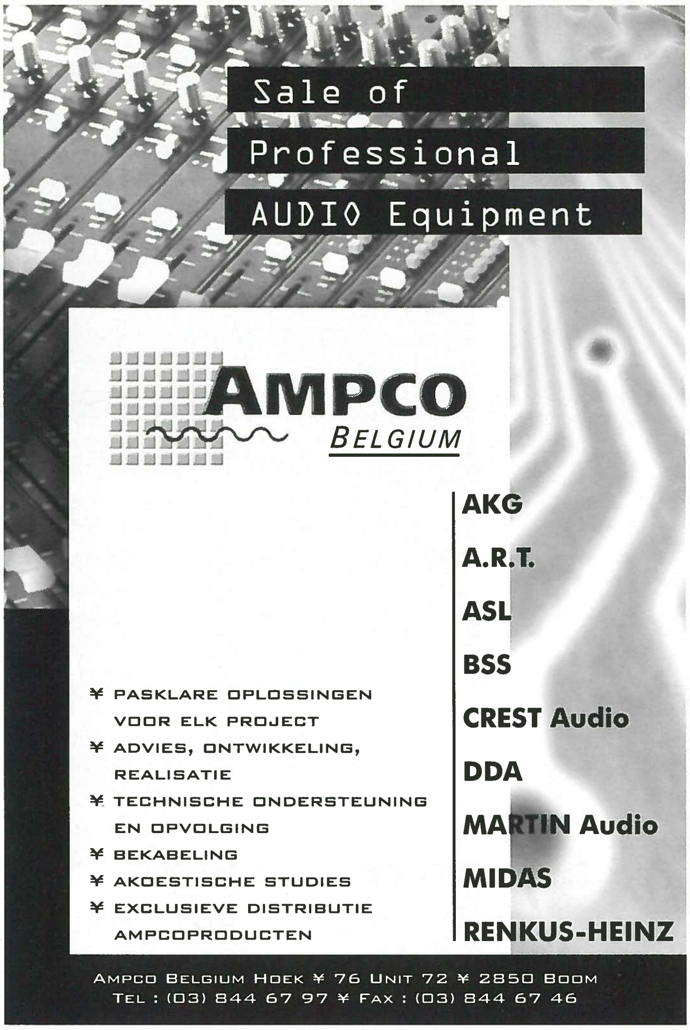
Sale of
Professional
AUDIO Equipment
AMPCO
BELGIUM
AKG
A.R.T.
ASL
BSS
CREST Audio
DDA
MARTIN Audio
MIDAS
RENKUS-HEINZ
¥ PASKLARE OPLOSSINGEN VOOR ELK PROJECT
¥ ADVIES, ONTWIKKELING, REALISATIE
¥ TECHNISCHE ONDERSTEUNING EN OPVOLGING
¥ BEKABELING
¥ AKOESTISCHE STUDIES
¥ EXCLUSIEVE DISTRIBUTIE AMPCOPRODUCTEN
AMPCO BELGIUM HOEK ¥ 76 UNIT 72 ¥ 2850 BOOM
TEL : (03) 844 67 97 ¥ FAX : (03) 844 67 46

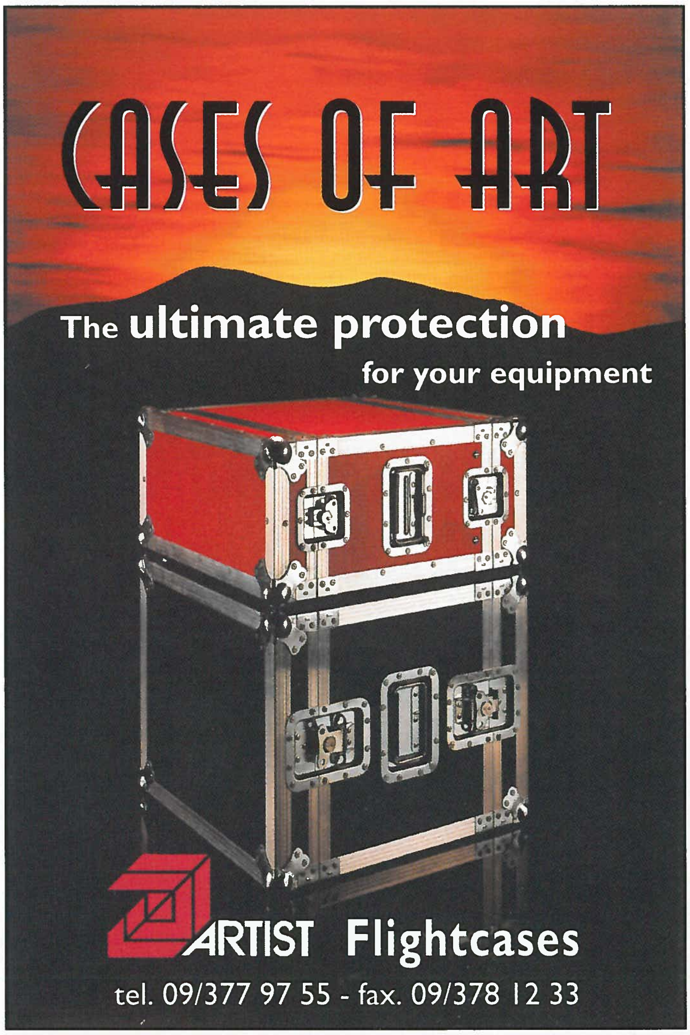
CASES OF ART
The ultimate protection
for your equipment
ARTIST Flightcases
tel. 09/377 97 55 - fax. 09/378 12 33

'Een huis vol stemmen' is een coproductie van theatergroep Orkater en het Theaterinstituut Nederland dat gevestigd is in vijf statige panden aan de Amsterdamse Herengracht. Het is een opmerkelijk project - technisch coördinator Stefan Dijkman spreekt van 'een tentoongestelde voorstelling' - en die vlag lijkt de lading aardig te dekken.

Een huis

tekst coen jongsma

Het stuk ging in première op 24 november vorig jaar en wordt nog gespeeld tot 5 september 2001. Zes dagen per week begint er om de twee minuten een voorstelling, telkens voor één bezoeker. Zo'n speelschema doet tamelijk onmenselijk aan, ware het niet dat de belangrijkste rol voor het huis zelf is weggelegd. De bijrollen zijn voor de bezoekers en het verloop van de voorstelling is volledig geautomatiseerd.
Zo'n twee jaar geleden begonnen de voorbereidingen voor dit ambitieuze project van Orkaters componist Thijs van der Poll en vormgever Jeroen Kee. J. Bernlef verzorgde een tekstbijdrage en liet zich daarbij inspireren door het stemmenarchief van het Theaterinstituut en door het pand zelf. Het eindresultaat is een suspensrijke wandeling van ongeveer twintig minuten door een aantal prachtig vormgegeven kamers in het TIN. Hierbij krijgt een van Bernlefs stokpaardjes volop de ruimte: "Het menselijk geheugen lijkt weliswaar betrouwbaar te functioneren, maar de als je ervoor staat, een andere geeft wel een helder beeld, maar dat valt niet samen met het 'nu'.
De vraag of je bent of niet bent wordt nu nijpend. Licht gaat aan en uit, suppoost Jim schrikt er ook van. In een donker labyrint schuiven luiken open en dicht. Het licht gaat je voor, stemmen klinken voor je uit en sterven achter je weg. Het onderscheid tussen wat je toevallig hoort en wat bij de voortgang door het huis past, wordt steeds vager. Voortdurend klinken de stemmen. Niet alleen door de koptelefoon, ook vanop de straat en uit tientallen kleine houten en blikken speakertjes. En die stemmen intrigeren, want ze lijken te weten wat je ziet, wat je hoort en wat je meemaakt. In het donkere labyrint - dat van de straatzijde van het pand naar de tuinkant leidt - dreig je ook nog eens voorbereid te worden op een optreden in een toneelstuk. Het laatste licht in de gang is een lichtbakje met het woord 'Stage' erop. Maar: "Ken je de tekst?" Ook deze deur zwaait open, je moet op.

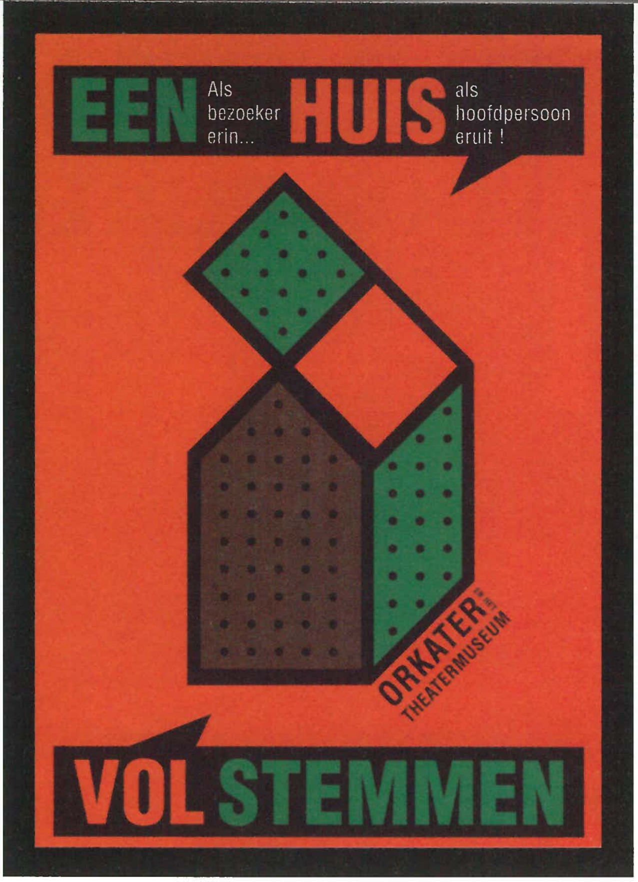

als een leven

kleinste aanleiding kan al voldoende oorzaak zijn voor een ernstige ontregeling."
Bij de balie krijgt de bezoeker een koptelefoon aangereikt. En dan begint die ontregeling al snel. Op weg naar de wachtkamer waar de wandeling begint, komt de 'zijn of niet zijn-kwestie' al voorzichtig aan de orde. Met een handdruk aan een rubberen afgietsel van een hand, kiest de bezoeker het geslacht en de taal van zijn persoonlijke gids. Maar daarna heeft hij niet zoveel meer in te brengen. Suppoost Jim van der Woude geeft aanwijzingen over de te volgen route, je ziet hem op verschillende plaatsen telkens weer terug op een monitor. Deuren zwaaien vanzelf voor je open, je ziet vreemde mensen door andere deuren verdwijnen.
De gids stelt je lastige vragen en vertelt over het huis en over het verleden. 'Aan je horloge heb je hier niets.' De wijzer van een klok loopt alle kanten op, een metronoom doet eerst keurig 'tik-tak' maar zwoegt even later piepend en krakend van links naar rechts, saxofoonkleppen tikken op stalen leidingen en op straat hoor je paarden voorbijkomen. 'Heb je ze gezien? ... Het huis wel.' Je ziet al genoeg vreemde dingen gebeuren. 'Zelfs het licht kun je hier niet vertrouwen.' Luxaflexen flappen open en dicht, over de ene spiegel stroomt water

Ethernet-niet

Door een spleet in de donkere gang heb je een grote hoeveelheid zwarte kastjes, snoeren, stekkers en knipperende lampjes kunnen zien. Maar verder valt uit de vormgeving niet op te maken dat 'Een huis vol stemmen' in de eerste plaats een huis vol inventieve theatertechniek is. Niet alleen vanwege de enorme hoeveelheid cues, triggers en bewegingen, maar vooral vanwege de complexiteit van de sequenties die plaatsvinden in samenhang met de plaats waar de bezoeker zich bevindt. "Het lijkt misschien interactief", vertelt geluidstechnicus en voor de gelegenheid ook showcontrolprogrammeur Dicky Schuttel, "maar het is volledig voorgeprogrammeerd."
Het kastje met de koptelefoon, de Portadap, is een veel in musea gebruikt systeem. Het kastje bevat geluidsbestanden die door infraroodstralers geactiveerd kunnen worden. Het kon gewoon meegeprogrammeerd worden in het showcontrolsysteem. Elke twee minuten, als een bezoeker zich meldt met zijn keuze voor man, vrouw of Engels, worden de cues voor licht, geluid en beweging in blokken aangezet.
Aan de basis van het toegepaste aansturingssysteem staat de Conductor van Avenger. Het werd te riskant geacht een onbeproefd systeem uit te proberen. Maar voor de communicatie tussen de centrale computer en de apparaten in het huis werd een eigen protocol ontwikkeld. "Ethernet-niet hebben we dat genoemd", zegt elektronicus/theatertechnicus Han de Jonge niet zonder trots. "Normaal gesproken is het natuurlijk heel duur en risicovol om nieuwe software te schrijven, tenzij je besluit om het heel simpel te houden." Ons protocol lijkt op ethernet omdat er tussen de apparaten en de centrale computer een tweerichtingsverkeer is. Maar het is het 'net-niet' omdat we niet voldoen aan de tamelijk hoge communicatiestandaard van ethernet. De bijbehorende ondersteuning aan hard- en software kon achterwege blijven.
"In een ethernetwerk moet je bij wijze van spreken bij elk apparaat in de keten een PC plaatsen. Als je een cd-speler van 2 000 gulden wil gebruiken, kost het ongeveer 5 000 gulden om hem aan te passen. Nu hebben we in elk apparaat een printplaatje geschroefd en een ingang voor een RJ45 stekker." In plaats van tientallen seriële kabels vertrekt er nu één telefoonsnoer uit een zelfgebouwde kast achter de Conductor. Dat is vooral ook handig omdat er in de historische muren van het Theaterinstituut geen spijkers mochten worden geslagen noch gaten geboord. Met de bekende

BOUWSTENEN VOOR PERFECTIE

KS LUIDSPREKERS

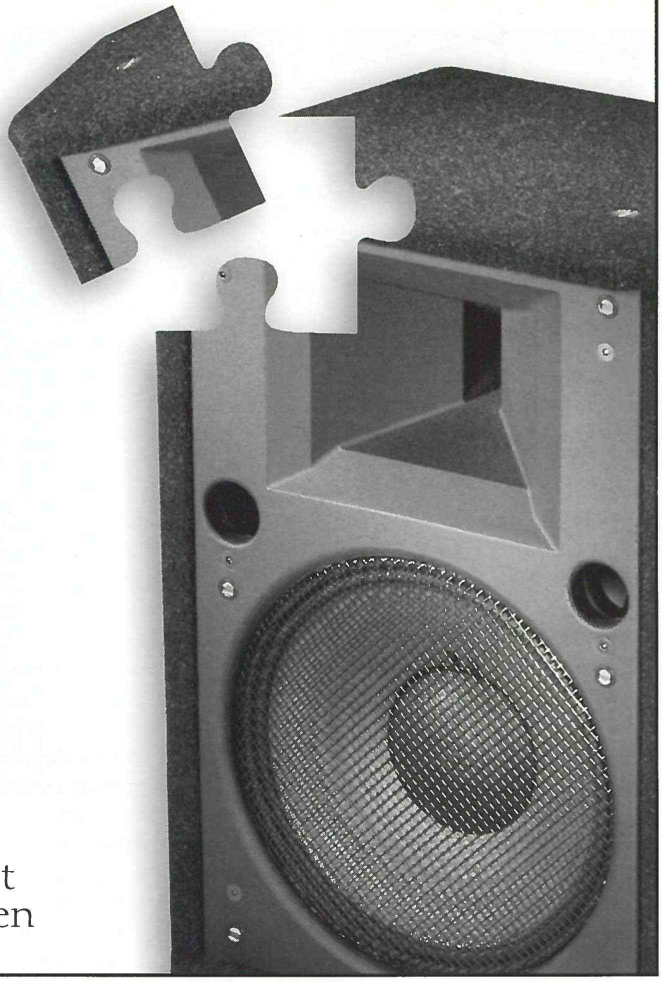

- als verstaanbaarheid belangrijk is
- de digitale stap richting perfectie
- een 'must' voor geluidstechnici
- compact, krachtig en topkwaliteit

SLP b.v.b.a.
Toekomstlaan 1 - 2170 ANTWERPEN
tel: 03 - 641.62.30 fax: 03 - 641.62.31
E-Mail: slp@innet.be

KS een gewaarborgde kwaliteit voor alle geluidstoepassingen

DECORWEEFSEL

ARLITEX n.v.
DOEK!
brede weefsels voor dekor
tissus grande largeur pour décor
Doorniksesteenweg 151 · 8580 Avelgem
tel. 056/64 89 28 · fax 056/64 89 30

GORDIJNEN

VARIATEX
Theatertextiel
Eigenaarsstraat 17
2300 Turnhout
Tel./Fax (014) 41 72 73

THEATERTEXTIEL & TECHNIEK

Pandora
THEATERTEXTIEL & TECHNIEK
Visit our new website
www.pandora-tt.com
tel. 32(3) 236 84 40 fax. 32(3) 236 23 02

KLANK EN LICHT

BVBA sonoro audio services
Verhuur van concertinstallaties
!! NIEUW !!
Verhuur repetitieruimte 300 m²
Pierre Leconte
Klokkestraat 84
2570 Duffel
Tel.: 015/32 27 46
Fax: 015/32 27 47

SONO SIA ANTWERP INDUSTRIES
Totale technische logistiek voor evenementen
zowel huur als aankoop
Belichting en geluidssystemen
podia, decor
Mortelsesteenweg 41 • 2540 Hove
Tel. 32 (3) 454 32 03 • Fax 32 (3) 454 32 04
E-mail SIA@Pandora.be

ProSpot bon

Gelieve deze bon op te sturen of te faxen naar

Making Magazines
Baudelostraat 29
9000 Gent
fax **09-233 80 87**

Ik bestel **4 opeenvolgende inlassingen** onder **ProSpot.**

Prijs per inlassing	**2.000 BF** ex.BTW
4 inlassingen	**8.000 BF** ex.BTW
+ magenta	**500 BF**/inlassing

☐ Ik wens een steunkleur (magenta-rood)

De advertenties worden per inlassing gefactureerd (Buitenland +500 BF per factuur)

☐ Het materiaal wordt opgestuurd tegen de 1ste van de maand voor verschijning

☐ Gelieve mij te contacteren in verband met advertentiemateriaal

Rubriek ***Rubrique***

Firma ***Société***

Naam ***Nom***

Adres ***Adresse***

Postcode ***Code postal*** **Gemeente** ***Localité***

Tel. ***Tél.*** **Fax** ***Fax***

BTW ***TVA*** **Handtekening** ***Signature***

telefoonstekkertjes van zes cent per stuk zijn de ongeveer 50 geluidsbronnen, de vele videosamplers, de tientallen motoren en de overige apparaten via een zelfgebouwde kast met de Conductor verbonden. Han de Jonge: "Volgens mij hebben we een degelijk showcontrolsysteem opgebouwd: de Conductor zegt wanneer en onder welke voorwaarden iets moet gebeuren, bij de apparaten zelf moet de intelligentie ondergebracht zijn om goed te doen wat ze moeten doen. Als je bijvoorbeeld wilt dat een trigger gedurende twee minuten geen signalen afgeeft, is het beter om gedurende die twee minuten automatisch de stroom uit te schakelen, dan om dat mee te programmeren.'

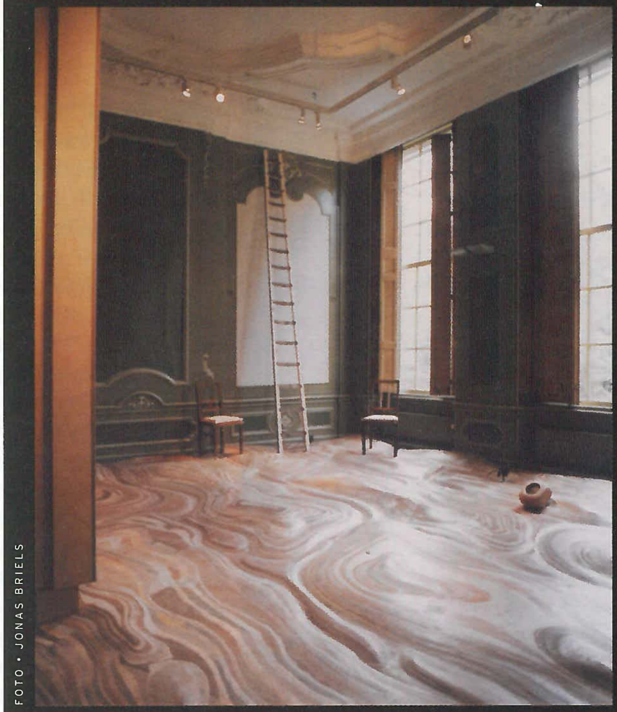
FOTO • JONAS BRIELS

FOTO • ARJEN VELDT

Deurknop als schakelaar

Toch was het invullen van de database van de Conductor geen sinecure. Dicky Schuttel: "De bezoekers kunnen er onderweg tussenuit knijpen, omkeren of iemand inhalen, en dan heb je weer een nieuw nulmoment nodig om 'sync' te blijven. Het zou een beetje raar zijn als je op het eind opeens in het Engels toegesproken wordt door je tegenspeler. Aan het eind van het labyrint hebben we een inhoudelijke noodoplossing ingebouwd om ervoor te zorgen dat de exterieure geluiden in de tuinkamer aansluiten bij de stem op de koptelefoon. Je wordt gevraagd om een van de drie deurklinken aan te raken. Die deurknop is niet meer dan een schakelaar waarmee je de keuze bevestigt die je helemaal aan het begin maakte."

Han de Jonge: "Hier zitten meer cues en triggers in dan in een grote attractie van de Efteling. Maar daar worden voor de officiële opening wel eerst vier maanden lang honderden schoolkinderen in losgelaten die 'tegen halve inkomprijs' alles mogen slopen. Wij waren - zoals gebruikelijk bij een theatervoorstelling - de dag voor de opening nog volop aan het werk, zoals we dat als theatermakers gewend zijn."

Het was evenmin eenvoudig om aan een voorstelling te werken waarbij het publiek niet rustig op een stoel zit. Niet alleen omdat het lastig programmeren is. In het hele werkgebied zijn immers sensoren aangebracht waardoor elke stap van een decorbouwer of technicus een lange sequentie technische gebeurtenissen activeert. Hierdoor moet de hele cyclus afgewacht worden om verder te kunnen werken. Daarbij openbaarden de geheimen van het te verwachten gedrag van de bezoeker zich niet onmiddellijk. De rubberen afgietsels van de handen in de kast waar de bezoeker de keuze voor man, vrouw of Engels maakt, waren aanvankelijk met de holle kant op de bezoeker gericht. Op de een of andere manier vonden de meeste mensen het daarom logisch met de rechterhand aan de linkerkant op die hand te drukken. Daardoor dekten ze met hun arm de sensor van de Portadap af, waardoor de eerste trigger niet doorkomt bij de Conductor. "Toen we die handen eenmaal andersom hadden gemonteerd, drukte iedereen wel aan dezelfde kant op die hand. Zoiets kan je van tevoren niet inschatten."

Een ander verschil met een normale voorstelling is de lange speelduur, gecombineerd met de hoge frequentie van de handelingen. Stefan Dijkman: "Aan het einde van een toernee mag een decor bij wijze van spreken met tape aan elkaar hangen. Hier moesten we wel bij alles wat we maakten voor ogen houden dat het twee jaar moet functioneren".

Het bleek niet eenvoudig motoren met drie jaar garantie te vinden, laat staan een betrouwbaar en betaalbaar systeem om twee jaar lang videofragmenten van minder dan een minuut 180 keer per dag af te spelen. VHS is geen optie, een harddiskrecorder kost 10 000 gulden, een cd-i-speler bleek onbetrouwbaar. Uiteindelijk hebben we gekozen voor Solid State videochips, een verouderd systeem, maar juist daardoor nog te koop voor geen 200 gulden.

Wie na de wandeling de behoefte voelt het nog eens over te doen moet dat vooral niet nalaten. De mannelijke gids heeft een ander karakter dan de vrouwelijke en de Engelse, ze vertellen elk een verschillend verhaal, met andere geluiden en andere muziek. En het is niet uitgesloten dat er je iets is ontgaan.

einde

Dit artikel is overgenomen uit Zichtlijnen nr 69 - maart 2000

Tentoonstelling Kurt Schwitters

Ben je toch bij onze noorderburen, maak dan even tijd voor een bezoekje aan een overzichtstentoonstelling gewijd aan Kurt Schwitters, een van de baanbrekers van de moderne kunst uit de twintigste eeuw. Meer dan 80 werken van deze Duitse artistieke duizendpoot - die voor het grootste deel van zijn leven in ballingschap leefde - werden speciaal voor deze retrospectieve samengebracht: schilderijen, collages, assemblages, plastieken, tekeningen en aquarellen uit de periode 1918 tot 1947.

In 1998 bracht Theater Zuidpool in een regie van Koen De Sutter *Anna Blume hat eine Vogel* naar een gedicht van Kurt Schwitters.

De productie was door haar verschillende invalshoeken qua tekst, muziek en vormgeving en omwille van haar onderzoekend karakter, een ode aan het theatermaken an sich.

Info
Stedelijk Museum Amsterdam
Paulus Potterstraat 13
1070 AB Amsterdam
Tel. 0031 20 573 27 37
Open elke dag van 11 tot 17 uur
Toegang 9 gulden
website www.stedelijk.nl *en* www.museumweekend.nl

Suzanne Fabry Reflets, Laag instinct, 1950 (privécollectie)

"Leven

De tentoonstelling "Leven in de Opera" in de galerie van het Gemeentekrediet - Passage 44 (Brussel) plaatst twee kunstenaars uit de coulissen op de voorgrond: kostuumontwerpster Suzanne Fabry en decorontwerper Edmond Delescluze. De historica Jacqueline Guisset schreef volgende inleiding in de prachtig uitgegeven katalogus.

Edmond Delescluze en Suzanne Fabry waren beiden afkomstig uit een artistiek milieu en hebben, elk op hun manier, een familiale traditie voortgezet. Als dochter van de symbolistische schilder Emile Fabry (1865-1966) groeide Suzanne Fabry op in een wereld waar de schilderkunst centraal stond. Haar vader was bevriend met kunstenaars als Constant Montald, Jean Delville, Fernand Khnopff, Albert Ciamberlani en Victor Horta die later lesgaven aan zijn dochter. Al behoort het werk van Suzanne Fabry niet tot het symbolisme, haar poëtisch en dromerig temperament alsook haar interesse voor de medemens is opvallend. Haar hele leven schilderde ze zeer mooie portretten die getuigen van psychologisch inzicht en beeldend vermogen.

Edmond Delescluze groeide op in de schaduw van de Muntschouwburg. Zijn vader Jean Delescluze (1871-1947) werkte sedert 1905 in het decoratelier en leidde deze afdeling van 1909 tot aan zijn dood. De toekomst van de zoon leek dan ook vast te liggen en de jongeman volgde zijn vader op.

Edmond Delescluze en Suzanne Fabry begonnen hun studies aan de Koninklijke Academie voor Schone Kunsten van Brussel in 1923. Niettegenstaande een erg uiteenlopend temperament verliep hun carrière parallel. Het vroege werk van Edmond Delescluze, die zich aangesproken voelde door het artistieke leven van zijn tijd, leunt aan bij de art-decostijl. Later beoefent hij een vorm van surrealisme waarin het reële en het imaginaire met elkaar vervlochten zijn.

Edmond Delescluze trad in dienst bij de Muntschouwburg in 1934. Gedurende meerdere jaren maakte hij schaalmodellen voor decors en kostuumontwerpen onder leiding van zijn vader. Vanaf 1947 tot aan het einde van het seizoen 1958-1959 was hij verantwoordelijk voor het decoratelier van het theater.

Al zijn er sporadisch ook enkele andere kunstenaars aan het werk, toch zijn het Edmonds ontwerpen die in deze periode de belangrijkste plaats innemen in de geschiedenis van de Munt. In 1948 nam Suzanne Fabry, zijn echtgenote sedert 1945, de leiding van de kostuumafdeling op zich. Samen of afzonderlijk drukten ze hun artistieke stempel op alle nieuwe opera- en balletproducties tijdens deze twaalf jaar.

Het werk in de coulissen

De magie van het theater kan maar totstandkomen door de inzet van talrijke artiesten. Dansers en muzikanten staan in het volle licht, terwijl anderen slechts zelden voor het voetlicht verschijnen. Nochtans is het dankzij hun talent en fantasie dat mythen, drama's en op muziek gezette passie tot leven komen. Zonder de regisseurs, de decorontwerpers, de costumiers en hun assistenten zou de illusoire wereld van het theater de toeschouwer niet kunnen overtuigen. Toch blijven enkel de beroemde vertolkers in de herinnering voortleven en verdwijnen de andere medewerkers in de schaduw zodra het doek valt. Gelukkig is het leeuwendeel van hun ontwerpen bewaard gebleven, zodat het vandaag mogelijk is het leven in de Muntschouwburg tijdens deze periode te reconstrueren. Dankzij de uitzonderlijke kwaliteit van de tekeningen en fotografische getuigenissen krijgen we een levendig beeld van de voorstellingen van die tijd met hun oorspronkelijke kleuren en de creatieve frisheid van het moment. Op basis van architectuurschetsen en reisherinneringen, de montage van decors, studies van historische kostuums en creaties van grote werken kan de hele geschiedenis van de producties van de Munt geschetst worden. Het efemere karakter van de schouwburg krijgt een nieuwe dimensie waardoor het mogelijk wordt de programmering en de enscenering te bestuderen vanuit zowel historisch als artistiek standpunt. Tijdens deze periode bepalen twee directeurs het beleid van het operahuis. Joseph Rogatchewsky volgt Corneil de Thoran op, om op zijn beurt plaats te maken voor Maurice Huisman en een nieuw artistiek beleid.

Opera voor en na

De Munt volgt de traditie van de betere operatheaters door zowel regelmatig herwerkte en anders benaderde repertoirestukken te brengen als wereldcreaties op muziek van eigen of buitenlandse componisten. Sommige van deze creaties staan nog steeds op de affiche, andere zijn verdwenen om uiteenlopende redenen, in de eerste plaats omwille van de steeds veranderende smaak. Zonder de decors en kostuums van Edmond Delescluze en Suzanne Fabry zouden de ergens in bibliotheken opgeborgen partituren het enige zijn wat er van deze werken overblijft. Door de goed bewaarde visuele documentatie worden deze stukken echter onverwacht nieuw leven ingeblazen. De klassieke opera's daarentegen worden in de oude versies gebracht, wat onmiskenbaar ook zijn charme heeft.
De samenstelling van een operaprogramma beantwoordde in de naoorlogse jaren aan totaal andere criteria dan nu het geval is. De studie ervan maakt het mogelijk de toenmalige tijdgeest en de smaak te begrijpen van een publiek dat, zo kort na het wapenconflict, in de opera een illusoire wereld zocht waarin mensen elkaar uitsluitend met precieus vocaal geweld te lijf gingen. Dat het historisch realisme kenmerkend is voor

n de Opera"

elescluze Fansou • Chinese zaal met kamerscherm, 1947. (Archief van de Munt)

deze periode komt tot uiting op alle theaterscènes. Karakteristiek is het verwerpen van de trends van de vorige generatie en het afwijzen van de art-decostijl. Veeleer dan een naïeve en simplistische manier om een opera te monteren of om menselijke drama's uit te beelden, kadert dit realisme in een zoektocht naar modernisme.

De tentoonstelling is toegankelijk voor het publiek van 16 maart tot 11 juni 2000 van dinsdag tot zondag van 11 tot 18 uur. Gesloten op maandag en op feestdagen.
Toegang: 80 BEF (40 BEF voor kinderen, senioren en groepen).
Catalogus: 950 BEF.

dmond Delescluze Le Libertin, The Rake's Progress, 1952, (privécollectie)

'Fansou' - creatie 25 april 1947

Voor *Fansou* op muziek van Jean Absil werd de exotische sfeer van verre landen geëvoceerd. Tegen het zeer kleurige, symmetrische decor met traditionele Chinese motieven zoals draken, leeuwen, wolken en vazen tekenden zich een kamerscherm en meubilair af, geïnspireerd op originele schilderijen, vazen en lakwerk. Zowel de weelderige als de sobere kostuums waren het resultaat van heel wat research die de ontwerper in staat stelde zo adequaat mogelijk de Oosterse modellen te imiteren.

'Reflets' - creatie 20 november 1950

Balletdecors stellen andere problemen. Er worden weinig accessoires gebruikt en de ruimte moet zo vrij mogelijk zijn. Een achtergronddoek en enkele loodrechte of diagonale decorelementen volstaan om voor de artiesten en het publiek een andere wereld te scheppen. Soms is de aankleding van het toneel voldoende om de drama's die zich voltrekken visueel over te brengen. Dit is het geval voor het enige decor van S. Fabry dat ze ontwierp voor *Reflets*. Vormen en kleuren nemen het tegen elkaar op: witte, zuivere en uitgepuurde silhouetten tegenover donkere, gekwelde figuren, de strijd tussen goed en kwaad.

'Le Consul' - creatie in het Frans 24 april 1951

Menotti's opera *Le Consul* is een Kafkiaans verhaal over onmenselijkheid en het onvermogen tot communicatie. Het uit eenvoudige elementen opgebouwde decor, de kleurenkeuze, de langgerekte schaduwen ondersteunen het thema.

'The Rake's Progress' - creatie in het Frans 26 maart 1952

De laatste scène van *Le Libertin* speelt zich af in een gekkenhuis. Het hoofdpersonage Tom is stervende en krijgt bezoek van zijn vader en van zijn verloofde Anne. Om de krankzinnigheid en het concentratiekampachtige karakter van de inrichting te evoceren, stelde E. Delescluze links enkele cellen voor en suggereerde achter de tralies een onwezenlijke, bovennatuurlijke architectuur, met openingen die uitzicht bieden op de hemel. Grote ogen symboliseren de ziel en de psychologische verwarring.

'Paillasse' - herneming 19 januari 1957

De zogenaamde veristische opera's zoals *Paillasse* en *Cavalleria Rusticana* laten de ontwerpers slechts weinig vrijheid. J.J. Etchevery (regie + choreografie) legde een strikte enscenering met symbolistische inslag op. Decor- en kostuumontwerpers dienden hun talent af te stemmen op de specifieke vereisten van deze stukken, waarin realiteit en komedie met elkaar verweven zijn. Etchevery gaf nauwkeurige aanwijzingen wat het decor betrof: de avondschemering die neerdaalt op de ruïnes van hun vervlogen hoop. Wat de kleuren betrof werd gekozen voor groen voor het volk en het Siciliaanse landschap, zwart voor de personages die het lot een handje helpen en rood van de passie en het bloed voor diegenen die reeds het brandmerk dragen van de tragische ontknoping en - als achtergrond - de immer aanwezige Commedia dell'Arte. Alles wordt duidelijk wanneer men deze aanwijzingen met het decor en de kostuums confronteert.

De cipres is zowel het symbool van Sicilië als van de dood. De ruïnes van een antieke tempel zijn niet louter bedoeld als neoklassiek decor maar verwijzen eveneens naar Sicilië waar talrijke overblijfselen van Griekse tempels te zien zijn. Eigenlijk symboliseren deze ruïnes en brokstukken in de eerste plaats de teloorgang van de mens. Het is dus volkomen natuurlijk dat er enkele elementen uit het 'schouwtoneel van het leven' in opduiken.

Ook de tijdloze personages van de Commedia dell'Arte in hun symbolisch gekleurde kostuums dragen ertoe bij dat het thema van de dood de rode draad vormt van dit stuk.

einde

Suzanne Fabry Le Consul, Magda Sorel, 1951 (privécollectie)

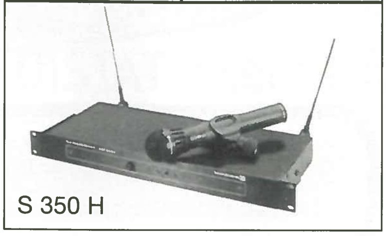

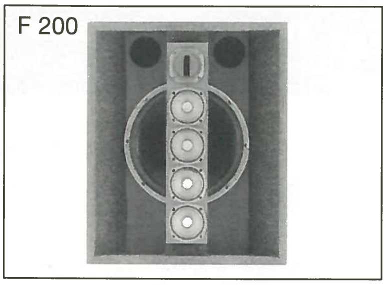

beyerdynamic))))

- Deze fabrikant van studio-micro's en -hoofdtelefoons met zijn stevige reputatie als leverancier van kwaliteitsprodukten stelt een nieuw gamma microfoons en hoofdtelefoons voor.
  Dit omvat "onzichtbare" theatermicro's (MCE 7), gehomologeerde en (als enige) volledig kristalgestuurde draadloze sets S 250 en S 350 (NO mechanical sound!), micro's voor scène-beluistering (SHM 22); grensvlak- en shotgunmicro's, enz.
  Het nieuwe gamma hoofdtelefoons omvat het model DT 250 en de afgeleide headsets met micro DT 280 en DT 290. Comfort en kwaliteit verzekerd!!!
- *Ce fabricant, qui a la réputation depuis longtemps de fournir des produits de haute qualité, présente une nouvelle gamme de microphones et casques. Celle-ci se compose de micros "invisibles" pour théâtre (MCE 7); de micros sans fil homologués, les seuls à être complètement pilotés par quartz et qui n'ont pas un son mécanique, le S 250 et S 350; de micros d'écoute de scène, le SHM 22; de micros de surface à gradient de pression, de micros fusils, etc.*
  La nouvelle gamme de casques comprend le modèle DT 250 ainsi que les combinaisons micro-casque dérivées, les DT 280 et DT 290. Confort et qualité assuré!

DYNACORD

- Dynacord, U allen wel bekend, omvat het complete gamma van professionele audio-produkten, zoals mengpanelen, versterkers, digitale processoren en hoogwaardige luidsprekersystemen.
  De realisatie van HiFi-weergavekwaliteit in uw theater/cultureel centrum is ons streefdoel!!!
- *Dynacord, qui n'est plus à présenter, offre une gamme complète de produits audio professionnels comme mélangeurs, amplificateurs, processeurs digi-taux et systèmes de haut-parleurs de haute qualité. La réalisation d'une qualité sonore HiFi dans votre théâtre/centre culturel est notre but!!!*

---

n.v. a. Prévost s.a. Houtweg 7 1130 Brussel/Bruxelles Tel.: 02/216.80.25 E-mail: sales@prevost.be

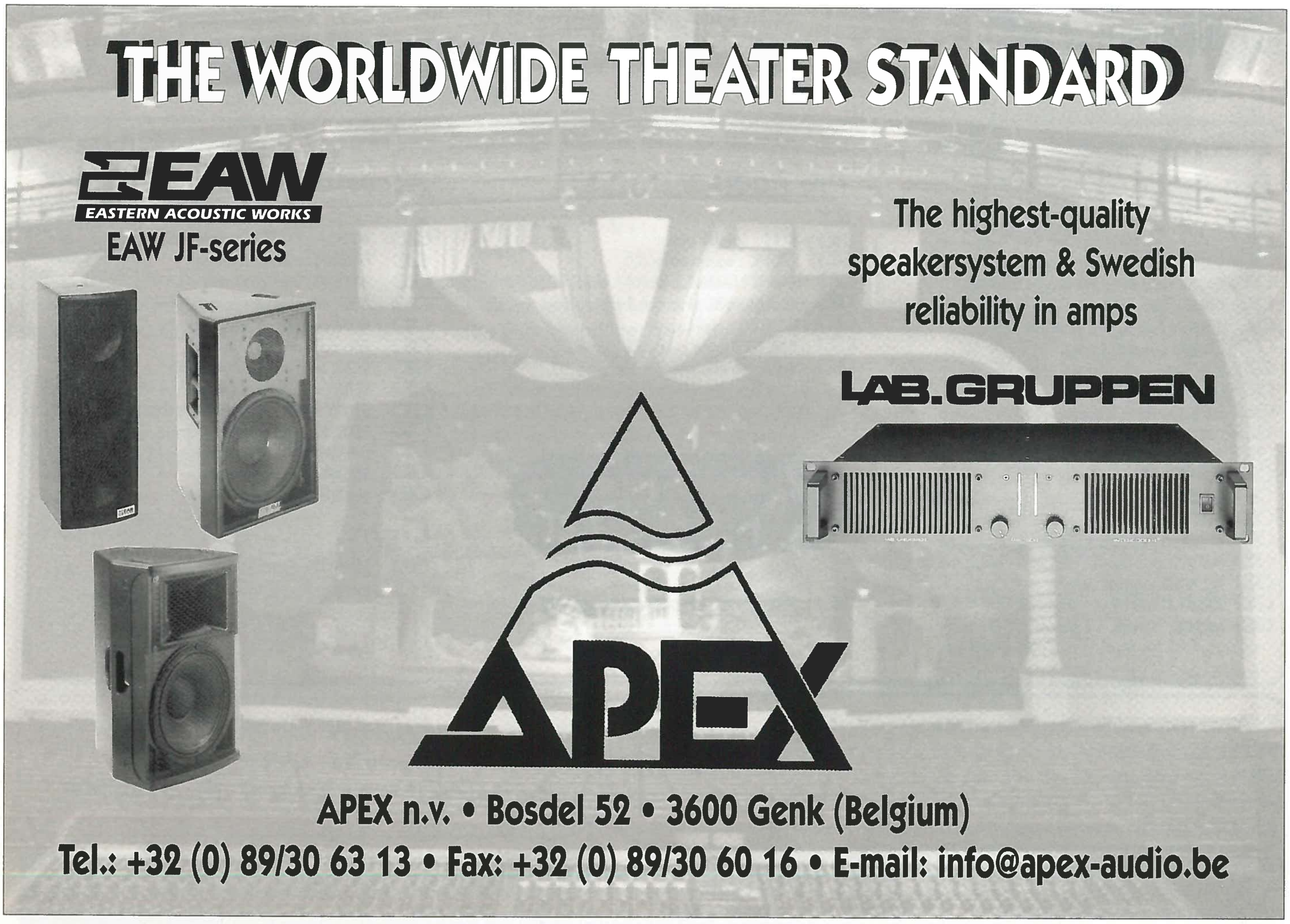

EML — YOUR PARTNER IN PRO AUDIO

KABELS EN CONNECTOREN :
Multikabelsystemen op maat, Fastline, Hosa, Litton Veam,Neutrik,...

MICROFOONS VOOR ALLE TOEPASSINGEN
Audio-Technica, Crown, Electro-Voice, Micron

GELUIDSOPNAMESYSTEMEN
Fostex, Mackie, HHB, Genex, Spendor

MIXERS VOOR IEDERS BUDGET
Cadac, Mackie, Fostex, Soundtracs...

DYNAMISCHE PROCESSING :
Drawmer, Focusrite, LA Audio, Sabine

INTERCOM EN MUZIEKDISTRIBUTIE
Bouyer, Metro Audio.

GRATIS Voorontwerp + advies

GELUIDSVERSTERKINGS-SYSTEMEN OP MAAT
Crown, DAS, Electro-Voice, Mackie, Mc Tique, Nexo...

AKOESTISCHE ANALYSE EN CORRECTIE
LA Audio, Sabine

Documentatieaanvraag Markeer a.u.b.

FAX-BACK Info - inquiry document

Pro Audio
D P
- AUDIO - TECHNICA : mics, mixers, headphones
- BOUYER : industrial sound equipment, 100V
- CADAC : automated live mixing consoles
- CEDAR : audio restoration
- CHESLEY : CD-players, turntables (DJ's)
- CROWN : amplifiers, mics
- DAS : speaker systems
- DRAWMER : EQ & dynamics, + tubes
- ELECTRO-VOICE : speakers, amplifiers, mics
- FOCUSRITE : pré-amps, EQ's, comp/lim, convertors
- FOSTEX : DAT rec., multitracks, speakers, mics
- GENEX : MO recorders
- HARTKE : speakers & amplifiers for bass guitars & bass guitars
- HHB : portable DAT recorders, CD-R recorder
- LA AUDIO : signal processing
- MACKIE : analogue & digital mixers, amps, speakers
- MC TIQUE : speaker systems
- METRO AUDIO : intercom systems
- MICRON : wireless mic systems

Pro Audio
D P
- NEXO : speaker systems
- PHONIC : equipment for DJ's
- SABINE : feedbackcontrollers, delay's, EQ's
- SOUNDTRACS : analogue & digital mixers
- SPENDOR : studio monitors
- TUBE-TECH : tube gear, signal processing
- VEGA : wireless intercom systems

D=Documentatie
P=Prijs

- **EML PRO AUDIO CATALOGUE** (NL of FR)
- ....

Accessories
D P
- AUDIO ACCESSORIES : patchpanels, acc.
- FASTLINE : cables, connectors
- HARTING : multi-connectors
- HHB : recording media, tapes, CD-R's
- HOSA : cables, adaptors, acc.
- KM : cable drums
- K&M : mic stands, speaker stands
- LITTLITE : gooseneck lights, acc.
- LITTON VEAM : audio-multiconnectors
- NEUTRIK : connectors, adaptors
- OMNIMOUNT : mounting systems for speakers
- SOCAPEX : multi-connectors
- SWITCHCRAFT : connectors

Light
- STARWAY : light & special effects

BEDRIJF : .... TEL.: ....
NAAM : .... FAX : ....
STRAAT : .... NR : ......
GEMEENTE : .... POSTCODE : ....
ACTIVITEIT: ....

Bel of fax Raf Lenssens voor meer informatie, een demo of voor een vrijblijvend bezoek:
Tel: 09/ 236.37.18 Fax 09/ 236.37.19 GSM : 075/ 66.98.49

EML Bijvennestraat 1A - 3500 Hasselt - Tel 011/23.23.55 - Fax 011/23.21.72
E-mail sales@eml.be - Website http://www.eml.be

BASTT nieuws

website http://users.skynet.be/bastt

De OISTAT internationale technische fiche

Sinds jaren proberen allerlei instanties en individuen initiatieven te ontplooien om een standaard technische fiche te ontwikkelen.
De voordelen daarvan zijn duidelijk: de technische infrastructuur van theaters wordt niet alleen eenduidig weergegeven, ze wordt ook vergelijkbaar. Informatisering maakt het zoekwerk gemakkelijk en het sorteren mogelijk. Maar praktisch alle projecten in alle landen zijn tot nog toe stukgelopen op enerzijds de kleinschaligheid van het initiatief en anderzijds het feit dat men té veel informatie in de fiches wou stoppen, zodat ze nooit degelijk werden ingevuld. Ondertussen werden de mogelijkheden en de toegankelijkheid van het internet wel uitgebreider.
Daarom vindt de Technology Commission van de OISTAT de tijd rijp om een nieuwe stap in de richting van informatisering te zetten.
Samen met alle leden zijn we na langdurig sleutelen tot een invulfiche gekomen die door alle lidstaten ter wereld wordt aanvaard.
Nu is het kwestie deze fiches ingevuld te krijgen, en de informatie erop aan te passen zodra ze op het web staan. Hiervoor moet elk theater natuurlijk zelf zorgen.
Op deze site kan je de fiche downloaden, gezipt en in Excel 97.
Je kan hem ook altijd in een andere vorm aanvragen.

Wij vragen jullie dan ook deze fiche nauwkeurig in te vullen, terug te zippen, en te mailen aan BASTT.
Je verdient er niet alleen onze oneindige dank, maar ook de toegang tot een wereldwijde database van theaters mee!

Aandacht

De cursus "Klank en Geluid" kent veel bijval. Er is een klein foutje geslopen in Proscenium nr 14. De aanvang van het derde deel: "Mengpanelen en randapparatuur" begint op **maandag 4 september 2000** en niet op 6 september!
In het najaar starten we zeker met de cursus "Video" en "Licht", meer info hierover in volgend nummer.

Contactdag Kortrijk

Samen met BASTT organiseert Fevecc naar goede gewoonte op het einde van het seizoen een **contactdag voor theatertechnici**. Op donderdag 22 juni 2000 zal de (vernieuwde) Kortrijkse Schouwburg onze gastheer zijn. Het voorlopig programma ziet er als volgt uit:

09.30 u.	onthaal en verwelkoming met koffie.
10.00 u.	culturele activiteiten en de veiligheidsproblematiek (door Eric Christens, Omob)
11.30 u.	voorstelling van BASTT
12.30 u.	aperitief en lunch
14.00 u.	rondleiding in de Kortrijkse Schouwburg met videopresentatie
16.30 u.	afronding

Dit programma kan nog enkele lichte wijzigingen ondergaan. Wie inschrijft krijgt begin juni een bevestigingsbrief met het definitieve programma.
Deelnameprijs: 600 BEF. Inschrijving: enkel schriftelijk (brief, fax, e-mail) op het Fevecc-secretariaat (t.a.v. Marie Duquenne) tot uiterlijk 9 juni 2000.

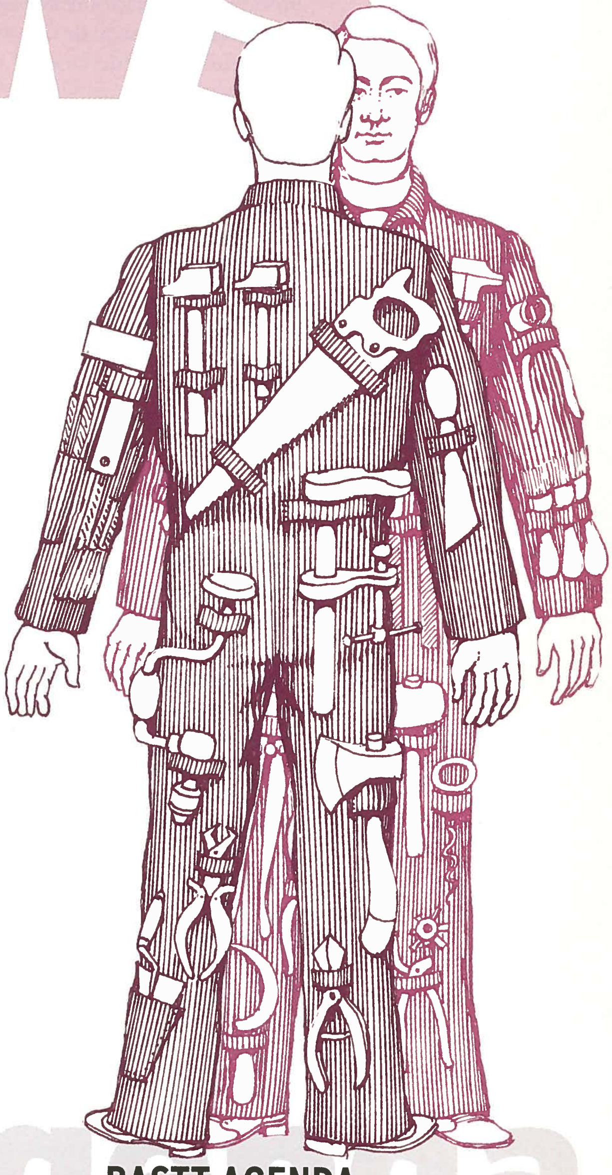

agenda

BASTT-AGENDA

De nieuwe BASTT-agenda verschijnt begin juni en wordt aan onze leden verdeeld op de contactdag in Kortrijk (22 juni a.s.) of opgestuurd naar hun thuisadres.
Dit handig hulpmiddel kan je ook kopen voor vrienden en kennissen voor de som van 80 BEF (zonder verzending) in voorverkoop!
Te bestellen op het secretariaat *tel.* 02 215 08 52.

Lichtdag BASTT op 3/02/2000 in de KNS te Gent

auteur eric vandroogenbroeck

De zon had een ochtendhumeur en het Sint-Baafsplein lag er koud en leeg bij. Na een warme ontvangst met een voor sommigen broodnodig kopje koffie konden we allemaal plaatsnemen in de theaterzaal van de Koninklijke Nederlandse Schouwburg.
Daar werden we verwelkomd door onze gastspreker voor deze dag, de lichtontwerper Jaak Van De Velde. Na een korte historische inleiding over de theaterzaal, kregen we meteen wat uitleg over het lijsttoneel.
Dit zaaltype heeft immers als belangrijk nadeel dat het licht moet worden aangepast voor elke voorstelling die er wordt gebracht. Lichtontwerpers en technici staan voor de moeilijke taak het licht op een zodanige manier te integreren dat dit noch het theaterstuk, noch de toeschouwers stoort. Zij moeten hun inspiratie en verbeelding dan ook de vrije loop kunnen laten om een stuk in de juiste sfeer te belichten. De armaturen die vandaag worden gebruikt, zijn dan ook aan geen enkele beperking meer onderworpen. Alles wat licht geeft - en veilig is - is voor de huidige generatie lichtontwerpers bruikbaar. Van een TL-lamp tot een zaklamp of neonverlichting. Van professionele schijnwerpers zoals de PC-, Fresnel-, Profielspots en Horizonarmaturen en de Par-lampen die gebruikt worden omwille van hun hoge lichtopbrengst en hun duurzaamheid, tot de HMI en andere schijnwerpers, die als belangrijk nevenaspect een koud licht afgeven, en hun toepassing vinden als volgspot.
Vandaag zien we dat zelfs het voetlicht terug zijn intrede doet, dit in de vorm van bijvoorbeeld 20 halogeenlampen van 12V in serie geschakeld. Deze opstelling heeft als voordeel een hoge lichtopbrengst en een geringe opbouwhoogte om het zicht van de toeschouwers zoveel mogelijk te vrijwaren.
Kleurenfilters kunnen ook, maar hebben het nadeel dat je veel schijnwerpers nodig hebt. Voor speciale effecten zijn er op de markt een reeks van speciale lampen zoals de wolkenprojector, het sterrendoek, strobo's en black-lights.
Ten slotte kan men gebruik maken van scrollers, de voorlopers van het Bewegend Licht. Het laat toe voor elke spot een keuze te maken tot 24 kleuren, maar heeft als belangrijk nadeel dat de koelventilator op de kleurwisselaar behoorlijk veel geluidshinder kan produceren, hoewel ondertussen ook aan dit probleem al flink werd gewerkt.

Jaak Van De Velde Lichtontwerper

Voor het zuivere teksttheater is Bewegend Licht echter nog steeds een zorgenkind. Boven het publiek opgehangen leidt het de toeschouwer af door het geruis van de koelventilatoren. Ingehangen als tegenlicht of voor effecten, is het voor toeschouwers en acteurs echter bijna onhoorbaar. Dit aspect, in combinatie met een verdere daling van de aankoopprijs, maakt dat we Bewegend Licht steeds meer en meer op de scène zullen aantreffen.
Jaak gaf een demonstratie met apparatuur van MAC.
Hierbij een korte opsomming van de voorgestelde lampen:

- **MAC 250** Lamp van 250 W.
- **MAC 300** Lamp van 250 W. Vandaag de meest gebruikte.
- **MAC 600** Lamp van 575 W.
- **MAC 500** Lamp van 575 W.

Het gebruik van Bewegend Licht brengt mee dat veel van onze huidige stuurtafels niet meer aangepast zijn om deze nieuwe lichtbronnen op een verantwoorde manier te programmeren. Als je weet dat er voor een enkele spot al gauw 13 à 24 parameters moeten ingesteld worden, is het duidelijk dat er nogal wat tijd nodig is om via een gewone stuurtafel aan de slag te gaan. Vandaag zijn er op de markt echter stuurtafels die het grootste deel van het werk voor hun rekening nemen. Je kan namelijk uit een soort bibliotheek kiezen welk type Scan je gaat gebruiken.
Alle programmeerbare functies hebben op voorhand reeds een DMX-adres gekregen, wat toelaat om zeer snel het eerste adres van de Scan te patchen. De daaropvolgende adressen worden automatisch toegewezen.

Peter Pan

Na de middag kregen we een technische doorloop van de productie Peter Pan, met ondermeer een meters hoog schip. Hier liet Jaak zien dat het Bewegend Licht, wanneer het op een goede manier in de voorstelling gebruikt is, een welkome aanwinst kan betekenen. De sfeer die men met deze lampen kan creëren, is inderdaad met weinig andere middelen zo snel te realiseren. Ik denk hierbij aan het mooie blauwe licht dat we te zien kregen tijdens een van de decorwisselingen die voorafgingen aan de scène op zee. Een draai aan de bedieningsknop volstaat om een zeer fraai beeld van de golvende zee op te roepen.
Na de demonstratie werd er in de foyer rustig nagekaart met Jaak Van De Velde, die we hierbij danken voor zijn boeiende uiteenzetting.
Als vereniging die de permanente vorming tot haar prioriteiten rekent, plannen we in de toekomst nog dergelijke initiatieven, zoals binnenkort de Klankdag te Mol. Suggesties omtrent andere onderwerpen zijn steeds welkom op het secretariaat.

einde

Klankdag en algemene ledenvergadering

Momenteel is er een grote vraag van onze leden naar permanente bijscholing.
In navolging van de succesrijke Lichtdag in Gent organiseert BASTT op 13 september 2000 een Klankdag in Mol met de voorstelling van *Entero*.
Deze klankdag is tevens de gelegenheid voor BASTT om in het aangename kader van het Zilvermeer haar jaarlijkse Algemene Vergadering te houden, waarop alle leden van harte worden uitgenodigd.
Maar wat is de “Entero” en hoe kwam ze tot stand?

er

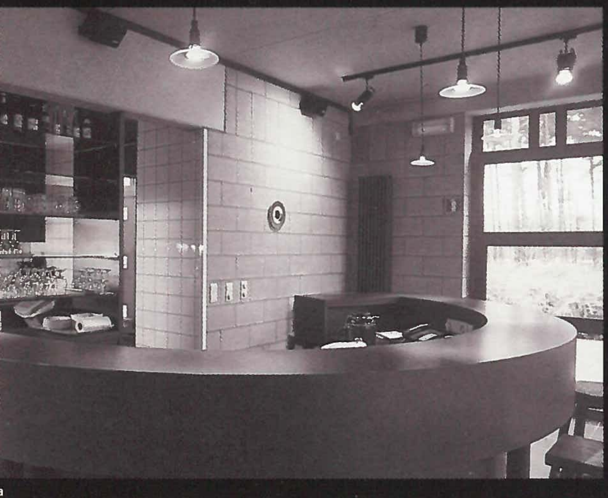

Naar aanleiding van haar veertigjarig bestaan onderging domein het Zilvermeer een grondige facelift. Technisch verantwoordelijke van het domein A. Lefèvre over het lastenboek: “Op enkele hoofdlocaties, zoals het Ecocenter en het strandgebouw, werd een zelfstandig functionerende klankinstallatie gepland. Naar andere gebouwen moest de muziek gestuurd worden vanuit mijn kantoor, op een door ons bepaald volume en toonregeling.
Daarbij moesten we oproepen kunnen lanceren naar elk willekeurig lokaal in elk gebouw, of naar elke individuele campingzone. Daarbij werden hoge eisen gesteld aan de klankkwaliteit.”

Voor dit huzarenstuk nam het Zilvermeer de firma Elektro Verheyen uit Vosselaar onder de arm. Zelfs voor deze doorwinterde klanktechnici was dit geen eenvoudige opdracht.
Zaakvoerder Marc Scheelen: “Het Zilvermeer vroeg ons inderdaad bijna het onmogelijke. Vooreerst zijn de afstanden tussen de gebouwen aanzienlijk, tot zo’n 2 km. Van kabel trekken was dus geen sprake, zodat alles over de bestaande glasvezelverbindingen moest gebeuren. Voorts waren de eisen zo specifiek, dat conventionele apparatuur geen uitweg kon bieden. In samenspraak met Bose, wereldmarktleider op gebied van klankapparatuur, besloten we een Europese primeur binnen te halen: een computergestuurd matrixsysteem dat in een netwerk geplaatst wordt.

Ook op wereldvlak zijn nog maar weinig dergelijke installaties operationeel. Het komt er op neer dat je muziek en oproepen kan sturen naar om het even waar, en dit via zeer gebruiksvriendelijke muurpaneeltjes of computersystemen. Het klanksysteem is eenvoudig en door één man te bedienen. Wil men een nieuwe functie bijcreëren, bijvoorbeeld een toets om een plaatselijk ingeplugde microfoon overal te laten horen, dan roept de verantwoordelijke via een modemverbinding de programmeurs van Elektro Verheyen, die in een mum van tijd het nodige doen.
Ben je geïnteresseerd in een demonstratie van dit computergestuurd klanksysteem en wil je nader kennismaken met BASTT, dan nodigen we je op 13 september graag uit in het Eco-centrum aan de rand van het Zilvermeer.

Op het programma:

9.30 u.	Ontvangst in het Eco-centrum.
10.00 u.	Voorstelling van *Entero* door Elektro Verheyen
12 u.	Lunch
13.30 u.	Algemene ledenvergadering van BASTT - verslag van onze werking met discussie achteraf (Enkel voor leden, gratis toegankelijk)
14.30 u.	Demonstratie van het systeem op computer. Visuele toepassingen in de omgeving van het Zilvermeer.

Deelnemen kost 1 000 BEF voor BASTT-leden en 2 000 BEF voor niet-leden
De lunch en drank bij het eten is inbegrepen.
Gelieve dit bedrag te storten op BASTT rekeningnummer 402-5525161-38 voor 20 augustus 2000 met vermelding “Klankdag”-Mol.

einde

A Practical Guide to Stage Lighting

door Steven Louis Shelley
280 blz - Focal Press 1999

Eindelijk een boek met echt praktische oplossingen voor de lichtontwerper. Ellenlange hoofdstukken over kleurtemperatuur, lampconcepten, optica en elektriciteit zal je in dit boek niet vinden. De lezer wordt dan ook verondersteld enige ervaring te hebben met lichtontwerp, zodat alle aandacht toegespitst kan worden op de praktische uitwerking van een belichting. "Hoe een lichtontwerp maken?" is niet de belangrijkste vraag, wel "Hoe maak ik mijn ontwerp duidelijk aan andere medewerkers, verhuurbedrijven, lichttechniekers, operatoren en productie en hoe zorg ik ervoor dat ik in een minimum aan tijd tot maximale resultaten kom?"

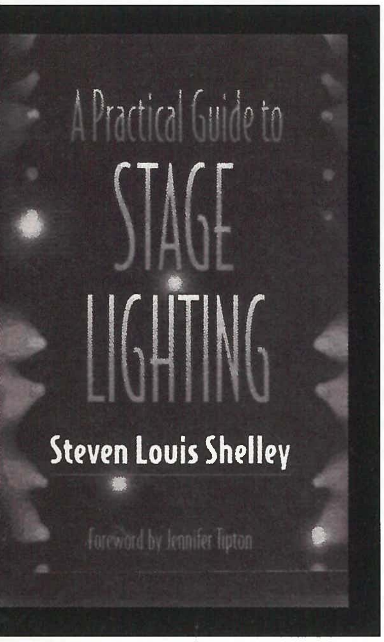

In het eerste gedeelte wordt de voorbereiding behandeld, het papierwerk zeg maar. Waar moet je aan denken, waar moet je rekening mee houden, wie moet wat weten... Dit alles wordt geïllustreerd aan de hand van een reëel uitgevoerd lichtontwerp. Elk hoofdstuk bevat een checklist, enkele 'geheime tips' en de onontbeerlijke anecdotes.
In een tweede gedeelte wordt het werkproces beschreven vanaf het lossen van de vrachtwagens tot de première. Opvallend hierbij zijn de vele tips die Shelley de lezer meegeeft; tips die duidelijk uit een jarenlange ervaring werden bijeengesprokkeld. Deze gaan van te volgen methodes bij het focussen tot wat te doen als je een lamp niet aan de praat krijgt en zelfs... "Zorg dat je de naam van de focusser onthoudt!"
Voor wie niet van zichzelf denkt dat hij of zij alles al weet, is dit een helder en overzichtelijk boek, uit de praktijk gegrepen.

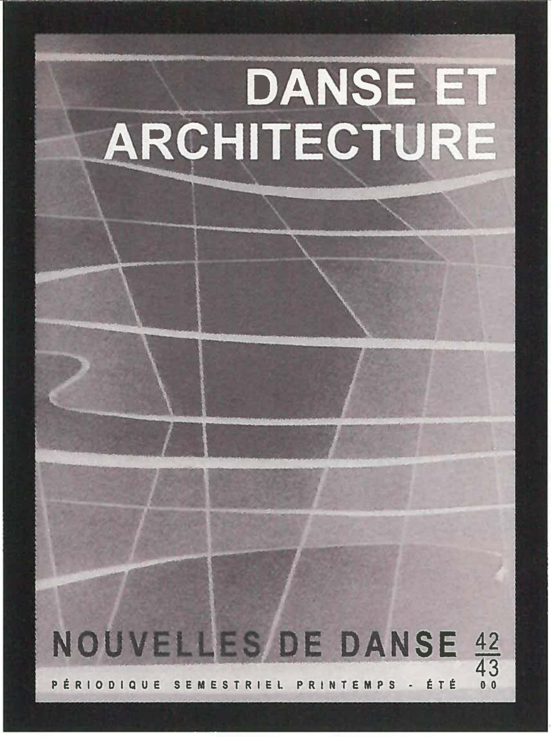

Danse et Architecture

Het verband tussen dans en architectuur is het hoofdthema van het tijdschrift Nouvelles de Danse n° 42-43.
In het eerste deel vinden we artikels van illustere figuren die in de vorige eeuw gewerkt hebben rond het thema ruimte en dans: Adolphe Appia, Oskar Schlemmer, Rudolf von Laban, Loïe Fuller, Akarova, Le Corbusier. Het tweede deel legt actuele accenten: Bernard Tschumi en Jean-François Pirson zoeken naar nieuwe invalshoeken. "De ruimte laten dansen" is een uitdaging die choreografen zoals Frédéric Flamand weet te boeien. In samenwerking met architect Zaha Hadid exploreert hij de grenzen van de scènische ruimte. Lucinda Childs en Trisha Brown vertellen in hun interviews hoe ze de confrontatie ruimte-lichaam ervaren. De analyse van het werk van William Forsythe resulteert dan weer in een architecturale opbouw die parallellen vertoont met de deconstructivistische architectuur van Franck Gehry.
Andere choreografen en architecten brengen hun getuigenis: Rui Horta, Hervé Robbe, Lucia Latour, Joanne Leighton... Of evenveel zienswijzen die de vrije interpretatie aantonen van danser en toeschouwer, ten overstaan van beide disciplines die permanent in evolutie zijn.

Info	Contredanse à La Maison du Spectacle - La Bellone
Tel.	02 502 03 27
Fax	02 513 87 39
E-mail	contredanse@skynet.be
Site	http //users.skynet.be/contredanse

Prijs 660 BEF

Erratum

In het artikel "*Van Matrijzenmaker tot Lichtontwerper, een gesprek met Harry Cole*" (Proscenium nr 14), werden verkeerde onderschriften geplaatst onder sommige foto's. Wij verontschuldigen ons hiervoor en publiceren hieronder de correcte gegevens:

- **pagina 11** Ramayana (*regie* Harry De Neve, K.J.T. 1995-96)
- **pagina 12** Ramayana (*regie* Harry De Neve, K.J.T. 1995-96)

pagina 11

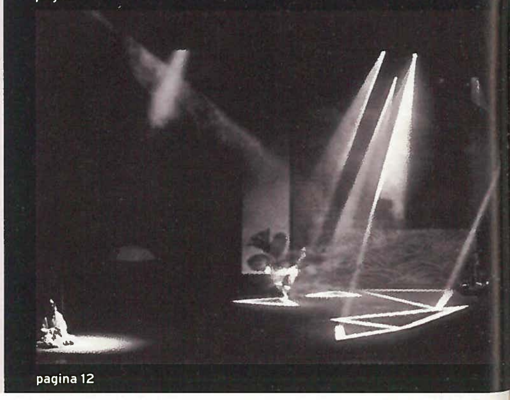
pagina 12

TAKE A RIDE
WITH
DEE SOUND & LIGHT

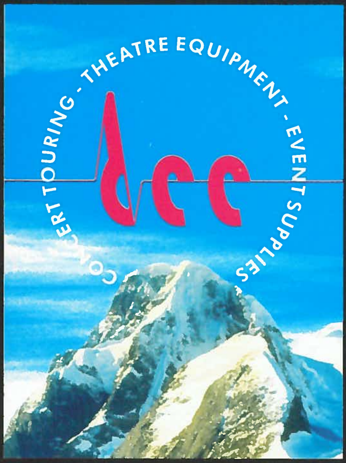

DEE TRANSPORT SERVICE

MOVING IN ART

RENTING
DEE SOUND & LIGHT
HOEK 76 UNIT 73
B-2850 BOOM
TEL.: ++ 32 3 844 01 92
FAX: ++ 32 3 844 22 49
HTTP://WWW.DEE.BE

TRUCKING
DEE TRANSPORT SERVICE
BOOMSESTEENWEG 400
B-2610 ANTWERP
TEL.: ++ 32 3 825 40 36
FAX: ++ 32 3 830 16 48
HTTP://WWW.DEE.BE

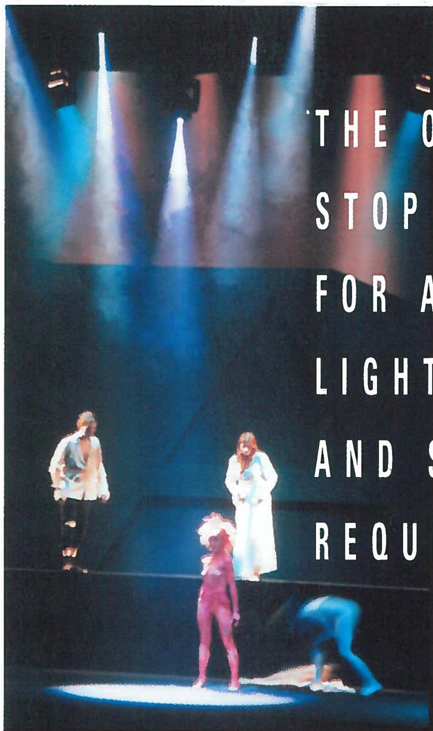

THE ONE
STOP SERVICE
FOR ALL YOUR
LIGHTING
AND SOUND
REQUIREMENTS

VARI-LITE
PRODUCTION
SERVICES
EML

- INDUSTRIETERREIN 'T SAS
- OUDESTRAAT 147
- 3190 BOORTMEERBEEK
- BELGIUM
- TEL +32 (0)16 61 71 10
- FAX +32 (0)16 60 88 61

Ontwerp
fabricatie
installatie
en
onderhoud
van
toneelmachinerieën
en
TV studio's

Ballet van Vlaanderen Antwerpen — No - Télé Tournai

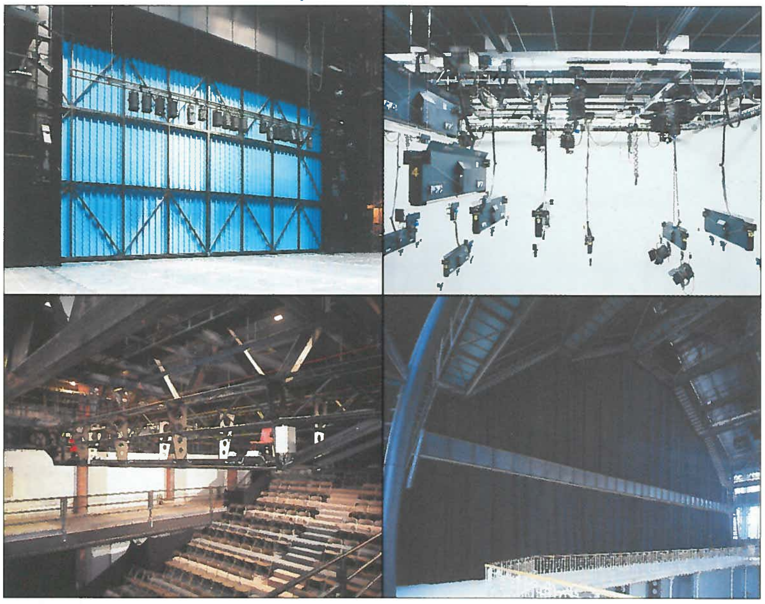

Les Tanneurs Bruxelles — Halles de Schaerbeek

Conception
fabrication
installation
et
entretien
de
machineries
de scène
et de
studios TV

32 2 511.06.90
32 2 512.57.31
98 Zennestraat / Rue de la Senne
1000 Brussel / Bruxelles

Putman

Proven Technology, Performance, Quality … and Service

- **ADB EUROPE Spotlights**
  … the Light for Professionals!

- **ADB TV Luminaires and Suspensions**
  VRT, RTBF, VTM, RTL-TVI, VTS, VT4, Studio House …

- **ADB Digital Dimmers**
  … the broadest range in the world!

- **ADB Touring Racks**
  … already over 8000 dimmers on wheels!

- **Phoenix + ISIS® Control**
  … a new dimension in software design!

ADB - Your Partner for Light

ISO 9001 certified

Belgium	Tel : 32 / 2 / 722.17.11	Fax : 32 / 2 / 722.17.64
France	Tel : 1 / 41.17.48.50	Fax : 1 / 42.53.54.76
Germany	Tel : 06108 / 91 250	Fax : 06108 /91 25 25
Great Britain	Tel : 01483 / 76.46.46	Fax : 01483 / 76.99.55
Internet	http://www.adb.be	

ADB

A Siemens Company